

Tema seksualnosti u suvremenoj hrvatskoj adolescentskoj književnosti

Šimović, Franka

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:836002>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-06**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za noviju hrvatsku književnost

**TEMA SEKSUALNOSTI U SUVREMENOJ HRVATSKOJ ADOLESCENTSKOJ
KNJIŽEVNOSTI**

Diplomski rad

8 ECTS bodova

Franka Šimović

Mentor:

prof. dr. sc. Tvrтко Vuković

SADRŽAJ

1. Uvod.....	4
2. Problematika dječje književnosti	5
2. 1. Definicije dječjeg romana	7
3. Problematika adolescentske književnosti	9
3. 1. Terminologija.....	10
3. 2. Značajke adolescentske književnosti	10
3. 3. Predodžbe o adolescenti(ca)ma.....	12
4. Društvena kontrola adolescentske književnosti	15
5. Tabu teme u adolescentskoj književnosti	19
6. Tema seksualnosti u djelima suvremene hrvatske adolescentske književnosti	21
6. 1. Pero Čimbur: <i>Ljubić po Marku</i>	22
6. 1. 1. Markovo seksualno zlostavljanje Vesne.....	23
6. 1. 2. Vesnin odlazak na pobačaj.....	24
6. 1. 3. Tatjana Rajković-Barić o adolescentskoj seksualnosti	24
6. 2. Miro Gavran: <i>Pokušaj zaboraviti</i>	27
6. 2. 1. Seksualno zlostavljanje Anite	27
6. 2. 2. Anitine psihičke posljedice seksualnog zlostavljanja	28
6. 2. 3. Danielova nevinost.....	30
6. 2. 4. Osamnaesti rođendan	30
6. 3. Melita Rundek: <i>Kupit će ti tata koturaljke (mišljeno šapatom)</i>	32
6. 3. 1. Očevo seksualno zlostavljanje Jasne	32
6. 3. 2. Hlače	34
6. 3. 3. Jasnina psihološka rehabilitacija.....	35

6. 3. 4. Bijelo.....	36
6. 4. Ivona Šajatović: <i>Strogo povjerljivo: obitelj Barić</i>	39
6. 4. 1. Očevo seksualno zlostavljanje Katje	39
6. 4. 2. Bijele krizanteme	42
6. 4. 3. Izostanak pomoći	42
6. 5. Rosie Kugli: <i>Nisam ti rekla</i>	45
6. 5. 1. Hedina seksualnost.....	46
6. 5. 2. Larina seksualnost.....	49
6. 6. Tomislav Zagoda: <i>Krizni put Gustava S.</i>	50
6. 6. 1. Gustavova seksualna iskustva.....	51
6. 6. 2. Seksualna iskustva Gustavovih prijatelja.....	55
7. Sličnosti i razlike u prikazima seksualnosti u odabranim djelima suvremene hrvatske adolescentske književnosti.....	57
8. Zaključak.....	58
Literatura.....	60
Sažetak	63
Summary.....	64

1. Uvod

Shvaćanje pojma književnosti mijenjalo se s vremenom. Književnost je u početku označavala knjige, a knjige obrazovanje pa je naglasak bio na njezinoj utilitarnoj, poučnoj funkciji. Otprilike, tek od kraja 18. stoljeća književnost se počela odnositi na fiktionalne i zabavne tekstove. Danas književnost smatramo umjetnosti riječi, duhovnom djelatnosti u kojoj moć jezičnog izražavanja i oblikovanja dovodi do stvaranja književnih djela, djela osobitog smisla i vrijednosti (Solar 2005: 11). Koji su i kakvi su to umjetnički vrijedni tekstovi, jesu li to poučni tekstovi, zabavni tekstovi ili pak oni koji obuhvaćaju jedno i drugo, ne možemo sa sigurnošću ustvrditi. Utjecaj književnosti na čovjeka, a samim time i na društvo, oduvijek je bio značajan. Iako u početku književnost nije bila dostupna svima, već samo povlaštenim slojevima društva, s vremenom je postajala dostupna i širem čitateljstvu pa je snaga njezina utjecaja sve više dolazila do izražaja. Dakako, svoju je čitateljsku publiku književnost pronašla i među mladima i među odraslima. Ako bismo starost čitatelja odredili kao kriterij podjele književnosti, vrlo vjerojatno bismo ju jednostavno podijelili na dječju književnost i književnost za odrasle. Međutim, na književnoj su se sceni s vremenom počela pojavljivati djela koja ne možemo u potpunosti smatrati dječjom literaturom ponajviše zbog osjetljivih tema, tabuiziranih sadržaja o kojima progovaraju, a koja su zbog toga često bila cenzurirana. To je jednim dijelom dovelo do uvođenja novoga termina u znanost o književnosti – pojma adolescentske književnosti. Adolescentska je književnost vrlo dugo bila sastavni dio dječje književnosti zbog čega je granica među njima vrlo labilna, ali možemo reći da ustraje na izgradnji vlastitoga književnog polja. Koja su obilježja zbog kojih neko djelo određujemo kao adolescentsko te pod kakvim je utjecajem društva i kulture književnost za mlade, možemo proučiti na temelju odabranih djela hrvatske suvremene adolescentske književnosti.

U ovome diplomskome radu analizirat će se tema seksualnosti u suvremenim hrvatskim književnim djelima namijenjenima adolescentskoj populaciji. Cilj je rada ukazati na sličnosti i razlike u prikazu seksualnosti u odabranim djelima te na uvjetovanost takvih prikaza društvenim kontekstom. Najprije će se pojasniti pojmovi dječje i adolescentske književnosti, opisati status koji adolescentska književnost zauzima u hrvatskom književnom prostoru te prikazati odnos društvene kontrole i polja adolescentske književnosti. Potom će se otvoriti pitanje tabu tema u adolescentskoj književnosti te na koji način suvremena adolescentska književnost unosi te teme

narušavajući njihovu tabuiziranost s naglaskom na temu seksualnosti. Iznijet će se i opisati prikazi seksualnosti u suvremenoj hrvatskoj adolescentskoj književnosti - konkretno u odabranim djelima Pere Čimbura, Mire Gavrana, Melite Rundek, Ivone Šajatović, Rosie Kugli i Tomislava Zagode. Na temelju odabranih djela navedenih autora nastojat će se odrediti razvoj prikaza teme seksualnosti u suvremenoj hrvatskoj književnosti za mlade. Na kraju će se iznijeti zaključak na temelju analize književnih tekstova i uz pomoć relevantne znanstvene literature.

2. Problematika dječje književnosti

Govoreći o dječjoj književnosti kao posebnom području književne znanosti, ne možemo ne spomenuti Milana Crnkovića koji joj je među prvima pridao ozbiljnu pozornost rekavši da je književnost za djecu „posebni dio nacionalne književnosti, razgranata i bogata književnost koja ima svoje norme, svoju tematiku i svoje čitaoce“, da je to „stvarnost koju mnogi prešućuju, ali je nitko ne može nijekati“ (Crnković 1982: 3) čime je istaknuo dotad njezin često zanemariv položaj u književnome prostoru. Razvoj tehnološke, a zatim i marketinške industrije tijekom 20. stoljeća doprinijeli su popularizaciji i snažnom razvoju dječje književnosti što je ponukalo književne povjesničare i književne kritičare da ozbiljno pristupe njezinu proučavanju i ulozi koju ona ima u svijetu književnosti. Jedan je od razloga zbog kojih je dječja književnost vrlo dugo bila degradirana u odnosu prema samoj književnosti, odnosno književnosti za odrasle, i taj što je njezin ciljani čitatelj dijete. Dijete se zbog svoga nižeg stupnja kognitivnog razvoja u odnosu na odraslu osobu obično smatralo nedovoljno relevantnim čitateljem pri određivanju umjetničke vrijednosti pojedinoga djela zbog čega dječji tekstovi dugo nisu izazivali značajniju pozornost proučavatelja književnosti, sve do suvremenijeg doba kada njezine važnost i funkcija dolaze do izražaja.

Prvi pokušaji definiranja dječje književnosti kao umjetnosti riječi često su izostavljali njezinu namijenjenost, odnosno prilagođenost djetetu. Smatralo se da bi uključivanje djeteta u promatranje i definiranje dječje književnosti moglo ugroziti njezin umjetnički status zbog čega se namjena ignorirala, a posljedično su definicije dječje književnosti ostale nedostatne. Međutim, velik je korpus starijih književnih djela koja, kada su nastajala, nisu bila svjesno napisana za djecu, već su naknadno okarakterizirana kao dječja, a postoje i ona djela koja su autori svjesno pisali za djecu kao primarnu čitateljsku publiku. To je prvotno povezano s predodžbama o djetetu i djetinjstvu koje su se mijenjale tijekom vremena, a zatim i s tekstualnim obilježjima

(sadržajem, tematikom, kompozicijom književnoga djela te autorovim stilom i načinom izražavanja). Vodeći računa o tome, Crnković je iznio nekoliko tvrdnji kojima je nastojao odrediti koja je literatura ta koja djeci omogućava stjecanje određenih znanja i razvijanje njihovih sposobnosti:

- „1. Postoje književna djela koja djeca ne mogu s razumijevanjem čitati prije nego postignu određenu dob.
2. Postoje djela koja mogu čitati odrasli i djeca, ali jedna od njih više interesiraju djecu, a druga odrasle.
3. Postoje starija književna djela koja autori nisu pisali za djecu, ali koja današnje generacije upoznaju već u ranoj dobi, a kad ih čitaju odrasli, nalaze u njima čar djetinjstva.
4. Postoje djela, pogotovo u novijoj literaturi, u kojima su doživljaji svijeta i spoznaja o životu svjesno zaodjenuti u ruho koje odgovara dječjoj dobi, dok odrasli teže za dubljim, obuhvatnijim, manje opreznim i manje ograničenim poniranjem u iste probleme.
5. Postoji tematika koja djecu interesira i koju djeca traže u formi što odgovara njihovoj dobi, a postoji tematika za koju djeca nemaju još dovoljno životnog iskustva i tematika koja ih interesira, ali je dana u takvoj formi i obimu da ju mogu pravo shvatiti tek odrasli.“ (Crnković 1982: 5)

Navedene tvrdnje ukazuju i na to da granica između dječje književnosti i književnosti za odrasle postoji, ali da je istodobno i prijelazna. Namijenjenost, odnosno prilagođenost djela djeci zasigurno je nezanemarivo obilježje dječje književnosti, ali ne nužno i njezina univerzalna značajka.

U literaturi često možemo pronaći navode koji određuju dječja književna djela kao jednostavna (Hameršak i Zima 2015: 18). *Jednostavno* se može odnositi na temu, na kompoziciju, na opseg sadržaja, na jezični izraz, na čitateljevu (dječju) recepciju ili na sve navedeno. Koje su jednostavne teme, jesu li one jednako jednostavne djeci i odraslima? Jesu li djela pisana u stihu lakša od onih koja su pisana u proznome obliku? Jesu li jednostavna djela ona koja su opsegom kraća? Smatramo li jednostavnim jezikom standardni ili razgovorni jezik? Čitaju li dječja djela isključivo djeca? Dječja se književnost može na prvi pogled činiti jednostavnom, no odgovori na prethodno postavljena pitanja ukazuju na to da je atribut jednostavnosti koji joj se često pridaje uvelike relativan jer se često temelji na subjektivnom dojmu i u mnogočemu ovisi o kontekstu.

Dječja se književnost često opisuje i kao književnost s dječjim junacima ili književnost o njima (Hameršak i Zima 2015: 19). To je jedno od prepoznatljivih obilježja, ali ne i nužan kriterij za

svrstavanje djela u dječju književnost jer postoji mnoštvo dječjih književnih tekstova u kojima su glavni akteri životinje (npr. basne), izmišljena, nestvarna bića (npr. bajke) ili pak odrasle osobe (npr. pripovijetke i romani). To dokazuje žanrovsku raslojenost dječje književnosti, ali istovremeno ukazuje na manjkavost i ovoga određenja dječje književnosti.

Navedeno ukazuje na to da jedinstvenu, obuhvatnu i preciznu definiciju dječje književnosti ne možemo odrediti jer dječja je književnost „povijesno i kulturno gledano heterogena pojava“ (Hameršak i Zima 2015: 36) koja ovisi o shvaćanju samoga pojma književnosti te o tumačenju i ostvaraju dječjeg u datom vremenu i prostoru.

2. 1. Definicije dječjega romana

Kao što je bio slučaj i s dječjom književnošću uopće, dječji je roman u kontekstu hrvatske književnosti oduvijek bio posebna kategorija, koju su teorija i povijest književnosti zanemarivale i od koje su se nerijetko ograđivale. Od samih početaka dječje književnosti „najčitanija i najobljubljenija vrsta je u djece – kao i u odraslih – roman“ (Zalar 1978: 6), zbog čega se dječji roman „kao povijesno, tematski i strukturno protežit i sveobuhvatan žanr izvan stručnih promišljanja dječje književnosti unekoliko doživljava kao sinegdoha dječje književnosti uopće“ (Hameršak i Zima 2015: 197).

Više je književnih teoretičara pokušalo definirati dječji roman, odrediti njegova strukturalna i tematska obilježja te razlike u odnosu na ne-dječji roman. Sam termin *dječji roman* prvi je upotrijebio Milan Crnković u svojoj studiji *Dječja književnost* iz 1966. godine te ga povezo s pripovijetkom (do početka 20. stoljeća dječji su romani obično imali podnaslove pripovijetke, odnosno pripovijesti). Dječji je roman definirao kao roman koji opisuje stvarno dijete i njegovu svakodnevicu (igru, dom, školu) te progovara o djetetovu odnosu s odraslima na realistički način, „kao opozicija fantastičnom svijetu priče“, „tehnikom koja ne dopušta let u sfere bajkovitog i irealnog“ (Crnković 1982: 117). Prema Crnkovićevu mišljenju u hrvatskoj su se književnosti realističkom tehnikom prve uspješno poslužile Ivana Brlić Mažuranić u *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića* (1913.) i Jagoda Truhelka u *Zlatnim dancima* (1918.), djelima kojima su označile početak razvoja hrvatskoga realističkog dječjeg romana, dok su se u narednim desetljećima istaknuli Mate Lovrak, Danko Oblak, Ivan Kušan, Milivoj Matošec i drugi.

Ivo Zalar dječjim romanom ili pravim dječjim romanom naziva „ona ostvarenja u kojima su glavni akteri radnje, odnosno glavni likovi djeca, te su napisani jednostavnim i razumljivim jezikom i stilom“, „roman u kojem djeca nisu samo čitaoci i konzumenti njima zanimljivih zbivanja, nego i nosioci radnje, ideja, tendencija i sukoba“ (Zalar 1978: 8) pri čemu navodi nekoliko prepoznatljivih strukturalnih elemenata dječjega romana: dječji likovi, družine, avanturistika/pustolovnost, akcija, dječja igra, jasnoća/razumljivost (Zalar 1978). Ističe da svaki roman ima svoju vlastitu fizionomiju koja zahtijeva poseban pristup čime pitanje karakterizacije dječjega romana ostavlja otvorenim. S Crnkovićem se slaže s mišljenjem da su *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* prvi potpuni ostvaraj hrvatskoga dječjeg romana.

Stjepan Hranjec u svome povijesnom i sadržajno-tematskom pregledu dječje književnosti zaključuje da je hrvatski dječji roman „mlada književna činjenica“ (Hranjec 1998: 303), roman koji je u relativno kratkome razdoblju dosegnuo respektabilnu zrelost i autonomiju, ali i „otvorena književna činjenica – za teme, modele i stilska razdoblja pa i druge žanrove“ (Hranjec 1998: 303) zbog čega u povijesnome pregledu razvoja dječjeg romana ostavlja prostora za nadopunu.

Berislav Majhut donio je radikalnu promjenu u tumačenju dječjega romana u svojoj studiji *Pustolov, siročić i dječja družba* iz 2005. godine. Uočio je da se sva istraživanja o dječjoj književnosti temelje na suvremenim shvaćanjima djeteta i predodžbi o djetinjstvu, dok je on jasno ukazao na razliku između namjene i primjerenosti djetetu koje su dotadašnje studije tretirale neodvojivo jedno od drugog te u obzir uzeo tekstualnu i nakladničku produkciju 19. stoljeća, utjecaj prijevodnih tekstova te čitateljsku recepciju. Posebnu je pozornost posvetio djetetu, implicitnom čitatelju dječjih romana, njegovu odnosu s okolinom i likovima u romanu te je na tim odnosima iznio teoriju o tri dominantne podvrste dječjeg romana: pustolovni roman, roman o siročetu i roman o dječjim družbama. Majhut tvrdi da strukturu pustolovnoga romana možemo pratiti od kraja 18. stoljeća te da je ta struktura determinirana junakom koji je nadmoćan ostalima, zadatkom, junakovim putovanjem i povratkom u rodni kraj koji potvrđuje njegovu hrabrost i iznimnost. Roman o siročetu javlja se stoljeće nakon pustolovnoga romana i obilježen je junakom koji je slabiji od ostalih, njegovim očajem i bijedom čija je funkcija izazivanje empatije u čitatelja, a dom je nagrada koju zaslužuje svojom krepošću. Roman o dječjim družbama najmlađa je podvrsta dječjega romana koja se u hrvatskom kontekstu pojavljuje 30-ih

godina 20. stoljeća i koja je afirmirala dječje vrijednosti i dječju perspektivu u hrvatskoj dječjoj književnosti (Majhut 2005: 395), a to su u prvome redu romani *Vlak u snijegu* i *Družba Pere Kvržice* Mate Lovraka. Za razliku od pustolovnih romana i romana o siročetu, u romanu o dječjačkim družbama dom više nije ključna točka naracije (Majhut 2005: 274), već se osjećaj pripadnosti i identifikacije projicira na vršnjačku družinu. Zaokret i autohtonost dječjih vrijednosti Majhut vidi upravo u dječjim romanima o družbama čime opovrgava tezu o *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića* kao prvom hrvatskom dječjem romanu. Za njega je roman Ivane Brlić-Mažuranić uspješan spoj otprije postojećih struktura pustolovnoga romana i romana o siročetu (Majhut 2005: 402) čime je titulu prvijenca među hrvatskim dječjim romanima ostavio nedodijeljenom.

Dosadašnje su studije i rasprave o dječjem romanu kao o novijoj književnoj činjenici iznijele vrlo zanimljive podatke i zaključke iz različitih perspektiva, no ono što im je svima zajedničko u razmišljanju jesu tvrdnje da je dječja književnost uopće obilježena pozitivnim i vedrim duhom, vjerom da dobro uvijek pobjeđuje zlo te da dobrotu i poštenje uvijek bivaju nagrađeni.

3. Problematika adolescentske književnosti

Adolescencija (lat. *adolescencia*: mlado doba, mladost) ili mladenaštvo životno je razdoblje između djetinjstva i odrasle dobi, odnosno procesa odrastanja. To je razdoblje koje obuhvaća pubertet – biološki proces fizičkog, spolnog razvoja – no ponajviše se odlikuje psihološkim sazrijevanjem, kognitivnim i emocionalnim promjenama, pa adolescenciju često povezujemo s traženjem identiteta, socijalizacijom i pripadnosti različitim supkulturama¹. Početak i trajanje adolescencije ponajviše ovise o kulturnim i ekonomskim čimbenicima, ali i o životnome iskustvu pojedinca. Adolescent postupno stječe ulogu i odgovornost odrasle osobe pri čemu je njegova težnja za samostalnošću i neovisnošću posebno izražena, a zbog čega se često sukobljava s roditeljima i ostalim autoritetima. Sociološka i psihološka drugost adolescencije očituje se „u književnom i srodnim diskursima koji adolescenciju uspostavljaju i proizvode“ (Hameršak i Zima 2015: 341).

Iako se svijest o adolescentskoj književnosti u Hrvatskoj pojavila tijekom druge polovine 20. stoljeća, ona nije izazivala veću pozornost sve do 90-ih godina kada književna produkcija

¹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=532> (posljednji pregled 28. kolovoza 2024.)

usmjerena na adolescente postaje brojnija i uočljivija. Među glavnim razlozima njezina nesigurna pozicioniranja i ignoriranja jesu terminološki prijepori, obilježja koja dijeli s dječjom i „velikom“ književnosti te povijesno fluidne predodžbe o adolescentima.

3. 1. Terminologija

Do kraja 20. stoljeća u stručnoj su se terminologiji upotrebljavali različiti nazivi koji su obuhvaćali književna djela za djecu i adolescente često ne razlikujući te dvije skupine čitatelja. Termin *omladinska književnost* povijesno je obojan termin. U 19. je stoljeću označavao književna djela koja je društvena zajednica namjenjivala mladoj populaciji pri čemu se nisu razlikovali adresat *dijete* i adresat *adolescent*. U 20. stoljeću polako se počinje prakticirati termin dječje književnosti kojoj je dijete implicitni čitatelj, a omladinska se književnost počinje povezivati s onim što danas ubrajamo u polje adolescentske književnosti, posebice u drugoj polovini 20. stoljeća, u vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, kada termin postaje politički obilježen. Nakon raspada Jugoslavije termin *omladinska književnost* biva zamijenjen terminima *književnost za mladež* i *književnost za mlade*. Iako je Crnković predložio i naziv *estovačka književnost* „prema nastavku -est brojeva od jedanaest do devetnaest“ (Crnković 1997: 13) aludirajući na mladenačku dob, termin nije naišao na odaziv u struci pa se kasnijim radovima opredijelio za bolje prihvaćene termine *tinejdžerska književnost* i *književnost za mlade odrasle*. Pomnijim istraživanjem kako dječje tako i adolescentske književnosti pokazalo se da se upravo termin *adolescentska književnost*, koji predlaže Dubravka Zima, može smatrati najprimjerenijim među postojećima za imenovanje toga polja književnosti jer precizira određenu populaciju s kojom tu granu književnosti povezujemo, a uz to je povijesno, društveno i politički neutralan (Zima 2017: 5).

3. 2. Značajke adolescentske književnosti

Raspravljajući o terminologiji, Crnković je ujedno postavio temelje adolescentskoj književnosti u Hrvatskoj ukazavši na potrebu za njezinim razlikovanjem od dječje književnosti. Smatrao je da se razdjelnica tih dviju književnosti „nazire u tematici (pubertet, tjeskobe odrastanja, teškoće u prihvaćanju društva), u licima i pristupu tematici i u izrazu. Lakoća pristupa kakvu nalazimo u romanu o djetinjstvu, igra kao zamjena za ozbiljne životne aktivnosti, pothvat u igri kao potvrda junakove vrijednosti, drugarstvo i dječje simpatije, obvezatni uspjeh junaka i sretan završetak u općem ozračju vedrine – sve je to odnio vjetar u romanu za mlade odrasle, baš kao i jednostavan

jezik s eventualno nešto žargona“ (Crnković 1997: 13). Istaknuo je da te razlike nije lako odrediti jer u djelima možemo naići na karakteristike i jednoga i drugoga književnog polja, ali da ih je unatoč tome važno odrediti.

Kasnija su istraživanja ustvrdila da je adolescentska književnost obilježena modernom tematikom sa specifičnim izrazom čiji je glavni protagonist adolescent(ica) (Težak 1998). Ozbiljne općedruštvene teme kao što su „zagađenje okoliša, ženska emancipacija, rasna diskriminacija, solidarnost s Trećim svijetom“ (Težak 1998:10) utrle su put kontroverznim motivima i temama u adolescentskom književnom diskursu poput seksualnih odnosa, droge, alkohola, nasilja i socijalnih problema. Takve su se teme javljale u klasičnoj formi realistički pisanog romana, a kasnije dolazi do miješanja žanrova i pripovjednih tehnika što također postaje karakteristično za adolescentsku književnost. Diskurs ozbiljnoga, bližega odraslom nego dječjem svijetu, pojavio se u hrvatskoj književnosti tijekom druge polovine prošloga stoljeća, a znatno je došao do izražaja u 90-ima u vrijeme Domovinskoga rata. „Literatura za mlade odrasle pretežito je zaokupljena stvarnim životom, društvenim aktualnostima i obično preispituje probleme koji su u žiži zanimanja tinejdžera. Pri tome se čvrsta fabula često razlama u labaviju strukturu“ (Težak 2008). Takav sadržaj i diskurs zahtijeva primjerenog čitatelja koji ga može razumjeti s obzirom na svoje stečeno životno iskustvo i znanje. Zato adolescentsku književnost određujemo i kao korpus onih književnih djela koji konstruiraju adolescenta/adolescenticu kao implicitnog čitatelja (Zima 2017: 5). U njima su ključni koncepti vremena (adolescencija kao metaforički vremenski „procijep“ između djetinjstva i odraslosti, kao proces promjene), identiteta (adolescencija kao proces izgradnje identiteta) te odnos neodraslih i odraslih (adolescencija kao proces spoznavanja, stjecanja znanja odraslih). Adolescenti počinju preispitivati roditeljske vrijednosti, a znanje i sigurnost kreću tražiti izvan doma, u okolini koja je odraslima izvan dosega.

Adolescentska književnost uglavnom je konstruirana prozom – „u velikoj mjeri, ako ne i isključivo, upravo romanom“ (Hameršak i Zima 2015: 223) – no njegovo je žanrovsko određenje problematično „zbog svoje nepripadnosti postojećim, definiranim književnim sustavima“ (Zima 2011: 337) pa se adolescentska književnost nerijetko poistovjećivala s prozom u trapericama. Prozu u trapericama i adolescentsku književnost povezuju romaneskna forma i strukturalna obilježja: mladi protagonist, opozicija neodrasli-odrasli s obzirom na poziciju moći, kulturu i jezik te razgranata fabula, dok se razlike između tih dvaju modela očituju u načinima njihova

oblikovanja i ostvaraja u djelu. U prozi u trapericama glavni je junak mladić (uglavnom stariji od protagonista adolescentskoga romana), predstavnik i pripadnik neodrasloga svijeta koji je u središtu zbivanja i koji često preuzima ulogu pripovjedača. Otuđen je i izbjegava problemske situacije. U evazivnome je odnosu s odraslim svijetom (svijetu ustaljenih društvenih pravila i vrijednosti), a otpor pruža svojom pasivnošću, negativnim stavom prema „odrasloj“ kulturi i pozitivnim stavom prema popularnoj kulturi. Spontani govor, sleng i žargon sredstva su u pružanju otpora standardnome jeziku kao jeziku odraslih. U adolescentskom je romanu protagonist adolescent(ica), također pripadnik (pripadnica) neodraslih, no za razliku od proze u trapericama pripadnost adolescentskom kolektivu jednako je naglašena. U ranim adolescentskim romanima primjetan je konfliktan odnos između adolescentskih likova i odraslih, autoriteta (roditelja, nastavnika) pa je i sam naglasak na fabuli, odnosno događajima i situacijama koji počivaju na sukobu tih dvaju svjetova (Zima 2011: 340–341). Protagonist otpor pruža aktivnim djelovanjem, suprotstavljanjem odraslim autoritetima, osporavanjem ili pokušajem rušenja društvenih struktura. Međutim, u novije se doba primjećuje promjena fokusa adolescentske proze s „velikih“ društvenih tema, koje su uglavnom bile motivi konflikata, na pojedinačne sudbine „slabih“ adolescentskih likova (Zima 2011: 354). Jezik protagonista u adolescentskom romanu djelomično je obilježen žargonom, a naglasak je upravo na sazrijevanju glavnih junaka i njihovoj izgradnji identiteta, što nije slučaj s prozom u trapericama. Također, proza u trapericama čvrsto je povezana s popularnom kulturom pa i percepcijom adolescentske kulture kao takve, dok u adolescentskom romanu reference popularnog nisu nužna pojava.

S obzirom na navedeno, možemo se složiti s Hameršak i Zimom koje tvrde da „danas kada se već dulje uočava sve ustrajnije, prepoznatljivije i izraženije produkcijsko i recepcijsko diferenciranje književnosti usmjerene na adolescente čini se opravdanim o adolescentskoj književnosti govoriti kao o zasebnom području s vlastitim specifičnostima i naglascima“ (Hameršak i Zima 2015: 339).

3. 3. Predodžbe o adolescenti(ca)ma

Do početka 20. stoljeća adolescenti i adolescentice u književnom i u općem javnom diskursu bili su integrirani dio šire zajednice, zajednice odraslih i nimalo buntovni. Bili su toliko poslušni i uklopljeni da su se u ranoj mladenačkoj dobi smatrali spremnima za ulazak u svijet odraslih te za obnašanje zadanih društvenih uloga, što je pokazatelj da tada nije postojala zasebna

adolescentska kultura. Tako je i omladinska književnost toga razdoblja bila mjesto uklopljenosti, mjesto obrazovanja i pouke. To je posebice vidljivo u oblikovanju književnoga diskursa o adolescentici i za adolescenticu – adolescentica je odmjerena, poslušna, vrijedna, domoljubna djevojka te se prema takvim poželjnim osobinama formiralo nekoliko narativa u adolescentskoj (ženskoj) književnosti: narativ o sirotici (protagonistica pronalazi dom, onaj dom koji će izgraditi s mužem), narativ o djevojačkom obrazovanju (najprije učiteljskom) ili o nekoj vrsti djevojačkog rada, zapošljavanja ili samozapošljavanja (šivanje, pjevanje), narativ o društvenim predodžbama djevojaštva (kućanski poslovi, odijevanje, erotizacija djevojaštva), narativ o djevojačkoj ljubavi i odanosti prema učiteljici (Hameršak i Zima 2015: 350–351). Iako u 20-im godinama 20. stoljeća dolazi do promjene u društvenoj percepciji dotadašnje uklopljene mladosti, u književnosti te promjene još nisu vidljive. Primjerice, roman *Iz dnevnika jedne djevojčice* Zore Ruklić prvi je put objavljen 1938. godine. Radnja se odvija na samom početku 1910-ih godina, glavna je protagonistica prikazana kao poslušna, tek pomalo buntovna adolescentica koja ispunjava sve društveno poželjne kriterije, da bismo 1983. u dopunjenom (možemo reći i originalnom) izdanju uvidjeli da roman opisuje revolucionarne studentske prosvjede koji su se odvijali 1911. i 1912. godine te da je u tom vremenu zapravo riječ o buntovnoj, nepokornoj, politički aktivnoj mladeži (Hameršak i Zima 2015: 352). O tadašnjoj revolucionarnoj pobuni mladih svjedoči i uvod *Omladini o idealima* u prozno-pjesničkoj zbirki *Knjiga omladini* Ivane Brlić-Mažuranić iz 1923. godine u kojemu autorica povezuje društveni i književni diskurs. Izravno se obraća omladini, adolescentima, i kritizira njihove nove, isprazne ideje podržavajući tako konzervativnu sliku o uklopljenim adolescentima (Hameršak i Zima 2015: 355). Takva se predodžba zadržava i tijekom 30-ih, no u književnome diskursu ipak dolazi do vidljivih promjena što pridonosi formiranju predodžbe o adolescentima kao o društvenoj grupi. Za to je ponajviše zaslužan *Sedmi be*, roman Jože Horvata objavljen 1939. godine u čijem je središtu pobunjeni razred, adolescentska zajednica, a zatim i Miroslav Krleža s izraženom lijevom političkom orijentacijom, kulturom otpora i raskidom s dotadašnjim tradicionalnim vrijednostima u svojim djelima (*Balade Petrice Kerempuha*, *Na rubu pameti*). Analizirajući adolescentsku lekturu 30-ih, Flaker kao jedan od utjecaja na oblikovanje adolescentske kulture navodi strip kao glavni segment popularne kulture toga razdoblja. Flaker tako smatra 30-e vremenom u kojemu se pojavila nova književnost smještena između „kanonizirane 'lijeve' književnosti u rasponu od Krleže do Gorkog i socijalno angažirane književnosti u prijevodima s jedne strane, a trivijalne književnosti s druge strane“

(Flaker 1983: 332). Prisutnost novih ideja i uočavanje šire društvene funkcije mladih daju prve obrise onoga što možemo smatrati samostalnom adolescentskom kulturom. Socijalističko uređenje 40-ih i 50-ih godina donosi sadržajne promjene u književnome kanonu za mlade pa ih se usmjeravalo na konzumaciju „narodne“ književnosti, na tekstove s naglašenom socijalističkom ideologijom i na tekstove ne-dječje književnosti čime se na neki način ponovo oživjela percepcija o integriranim adolescentima među odraslima. Glavne svrhe te literature bili su obrazovanje i ukorjenjivanje socijalističke ideologije među mladim naraštajima koji će biti glavni nositelji bolje budućnosti, a što je rezultiralo kolebanjem „predodžbe o buntovnom adolescentu u korist uklopljenog, ideološki ispravnog i nadziranog adolescenta“ (Hameršak i Zima 2015: 364). Upravo se 60-ih i 70-ih na hrvatskome prostoru pojavljuje mlada proza ili proza u trapericama. Dominantni narativ o mladima i za mlade utjecao je na oblikovanje adolescentske književne kulture i predodžbe. Pojavljuje se sve veći interes adolescenata i adolescentica za popularnoknjiževnim i popularnokulturnim sadržajima za koje pedagoška struka i srodne joj struke gotovo oduvijek smatraju da „kvare“ književnost za mlade. Časopis *Tina* (1971. – 1976.) namijenjen djevojaštvu spojio je popularne sadržaje s društvenim i političkim sadržajima čime je znatno doprinio stvaranju predodžbe o djevojačkoj kulturi kao polivalentne (Hameršak i Zima 2015: 368). Da spoj popularnog i visokog sadržaja nije bio slučaj samo u časopisima, možemo uočiti i u romanima koji su izlazili tih godina (*Zapisi odraslog limača* Paje Kanižaja, *Maturanti* Ivice Ivanca i *22. rujna* Predraga Raosa), a koji ističu mušku adolescenciju te potiskuju i stereotipiziraju žensku adolescenciju (Hameršak i Zima 2015: 369). Opseg važnosti koji nakladništvo ima u kreiranju predodžbi o adolescenciji dokazuju biblioteke *Vjeverica* i *Jelen* nakladnika Mladost te *Hit junior* nakladnika Znanje. Središte pozornosti biblioteka okupirala su djela isključivo adolescentske književnosti čime su istovremeno kreirale adolescentski diskurs i bivale njezinom kreacijom. Uz i dalje dominantnu pustolovnost i kriminalistiku unesen je predodžbeni model sazrijevanja/odrastanja (što možemo pratiti u izdanjima *Hit junior* biblioteke) s neznatnim udjelom popularnog i političkog te gdjegdje narativ ljubavnog, odnosno erotskog. „Adolescent je pritom, međutim, ponovno uklopljen, a diskurs buntovnosti kompenziran diskursom identiteta“ (Hameršak i Zima 2015: 371). Dotadašnje uredništvo *Hit junior* biblioteke Ivana Kušana u 90-ima preuzima Dubravka Težak koja je znatno pridonijela proširenju narativa nakladničkog niza, ali i narativa cjelokupnoga polja suvremene hrvatske adolescentske književnosti. Predodžba o adolescenciji nadograđuje se puno većim udjelom ljubavnog narativa i

uvođenjem kontroverznih tema poput obiteljskog nasilja i seksualnosti. Upravo je književna produkcija 90-ih postavila čvrste temelje formiranju hrvatskoga adolescentskog književnog polja u prvim desetljećima 21. stoljeća. Ti romani progovaraju o tzv. tabu-temama (drogi, alkoholizmu, zlostavljanju, seksualnosti), o problemima i situacijama s kojima se adolescenti nerijetko susreću tijekom odrastanja, a upravo je adolescentska spolnost zauzela središnje mjesto u suvremenoj adolescentskoj kulturi pri čemu je uočljiv i nekonzistentan utjecaj popularne kulture (Hameršak i Zima 2015: 372).

Suvremena predodžba o adolescentskoj populaciji u adolescentskoj književnosti govori o uklopljenoj zajednici koja je istovremeno ograđena od kulture odraslih. U književnome diskursu prevladavaju narativi sazrijevanja, usmjerenosti adolescenata i adolescentica na sebe same, narativ tjelesnosti – osobito povezan s predodžbom o adolescentici, na koji se nadovezuju koncepti erotskoga i mladenačke spolnosti, a primjetna je i sve veća prisutnost (virtualnih) površnih odnosa među adolescentskom populacijom (Hameršak i Zima 2015: 372–373).

4. Društvena kontrola adolescentske književnosti

Adolescentska je književnost oduvijek bila dio širih društvenih procesa i fenomena te je svaki od njih različito utjecao na adolescentsku kulturu i na adolescentski književni diskurs. Iako je često bila omalovažavana u estetskome smislu, književnost za mlade ipak je bila pod snažnim društvenim nadzorom. *Što je za mlade dobro ili loše, što im je potrebno ili nepotrebno, što bi trebali ili ne bi trebali čitati* rasprave su koje su se krenule voditi još krajem 19. stoljeća, a potreba za nadziranjem adolescentskoga čitanja zadržala se sve do danas. Zbog svoga marginalnog društvenog statusa – koji je dobrim dijelom potaknut predodžbom njezinih čitatelja kao ili nedoraslih pravoj književnosti ili onih koje treba štititi od negativnih i nepoželjnih sadržaja – autori, urednici, nakladnici, institucije, vlasti kao dio produkcije i puta konzumacije knjige za mlade interveniraju u tekstove, odnosno cenzuriraju određene sadržaje. Cenzura je svaki oblik intervencije u originalni sadržaj, kontrola ili zabrana sadržaja koji se u datom trenutku smatra nepoželjnim ili neprimjerenim². Tako se, primjerice, izražena adolescentska buntovnost u romanu *Sedmi be* Jože Horvata smatrala prijetnjom u ondašnjem društvenom poretku zbog čega je roman ubrzo po objavljivanju zabranjen, a originalna verzija djela *Iz dnevnika jedne djevojčice* Zore Ruklić ugledala je svjetlo dana tek četrdeset pet godina nakon

² <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=11246> (posljednji pregled 28. kolovoza 2024.)

prvoga objavljivanja. U kontroliranju onoga što mladi čitaju ključnu ulogu imaju odrasli. Odrasli su ti koji odlučuju o kupnji pojedinoga književnog djela, o njegovoj konzumaciji i cirkulaciji te oni koji procjenjuju što je mladima primjereno i što bi mladi trebali ili ne bi trebali čitati. Odrasli su posrednici između književnosti i mladih na ekonomskoj (kupci), na odgojno-obrazovnoj (roditelji, nastavnici, škole) i na političkoj razini (državna vlast, zakonska regulacija, ideologija) pri čemu sve te razine čine sustav nadzora literature za mlade koji uključuje i cenzuru.

Govoreći o ekonomskoj razini društvene kontrole književnosti za mlade, najprije govorimo o književnome djelu kao o proizvodu koji se plasira na tržište te dolazi do svojih potrošača. Cenzuru u ekonomskome lancu preventivno može provesti nakladnik kako bi smanjio potencijalne negativne reakcije čitatelja i javnosti koje bi posljedično mogle utjecati na prodaju samih djela (Hameršak i Zima 2015: 82). S obzirom na podređenost mladih odraslim autoritetima i na ovisnost o njima tijekom odrastanja, neminovno je posredništvo tih istih autoriteta – odraslih. Kako bi djelo došlo do svojega ciljanog konzumenta (djeteta), ono najprije mora proći test odrasle osobe. Kupnja, a samim time i konzumacija književnog djela, ovisila je ponajprije o odrasloj osobi, njegovoj financijskoj moći i htijenju da kupi proizvod, što ga čini sljedećom karikom u ekonomskome lancu. Ključnu je ulogu u tome pogledu imala pojava romana u svescima/nastavcima 1920-ih i njihova periodična prodaja putem trafika te utjecaj novih medija na izdavačku djelatnost (radio, film, televizija) koji su radikalno promijenili odnos između nakladnika i mlade čitateljske publike. Nove su tehnologije omogućile jeftin tisak knjiga pa su romani u svescima cijenom postali vrlo pristupačni (Lovrić Kralj i Majhut 2020: 93–96). U tome su velik uspjeh postigli Velimir Vošicki, nakladnik iz Koprivnice koji je prvi počeo tiskati nakladnički niz *Tako vam je bilo nekoć* eksplicitno namijenjen djeci i prodavao svezak za dva dinara te Pučka nakladna knjižara s nakladnim nizom *Pripovijesti za djecu* koja je prvo objavljivala samostalne priče u svescima, a onda i dječje romane u nastavcima *Pustolovine malog Moglia* Dalibora Vučice i *Pustolovine odvažnog dječaka* Božidara Mohačeka (Majhut 2008). Zbog gospodarskih mjera koje su nastupile 50-ih godina nakladnici su sve više izdavali ona djela koja su im donosila zaradu pa je petparačka, jeftina književnost (strip i romani u nastavcima) preplavila tržište, a mlada ju je populacija brzo i lako prihvatila. To je mladima omogućilo da sami kupuju štivo za čitanje i istisnulo uobičajenu prisutnost odrasloga posrednika (financijera) između distributera književnog djela (nakladnika) i konzumenta (mladog čitatelja), što je znatno pridonijelo smanjenju kontrole odraslih nad štivom koje mladi kupuju i čitaju.

Primarni je posrednik između djeteta i književnosti njegov roditelj, glavni autoritet koji ga odgaja i koji je odgovoran za njegove postupke dok ono ne postane punoljetno, odnosno dovoljno zrelo da samostalno djeluje i donosi važne životne odluke. Roditeljima je jedan od interesa, ako ne i prirodni instinkt, zaštita djeteta od svega što može negativno utjecati na njegov razvoj, što se odnosi i na nadzor onoga što dijete čita. Ograničavajući djetetov izbor štiva za čitanje, i sami roditelji provode cenzuru vjerujući „u mit sretnog i nekonfliktnog djetinjstva. Djetinjstvo je za roditelje doba nedužnosti koju moraju očuvati“ (Cvitković Đone 2016: 10). Ta je misao usko povezana i s mišlju da književnost za djecu i mlade treba imati isključivo pedagoško-edukativnu svrhu zbog čega se mlade u početku usmjeravalo na čitanje klasika i pragmatičnu literaturu koja nije imala književne, odnosno estetske karakteristike (molitvenike, savjetnike za bolje ponašanje). Pojavom novih žanrova i masovnih medija književnost za djecu i mlade počinje se sve više povezivati s popularnom kulturom koja se smatrala lošom i štetnom za njezine čitatelje, ali i općenito za „ozbiljnu“ književnost. Tome se nastojalo doskočiti djelovanjem određenih institucija. Tako je jedan od prvih pokušaja institucionalnog cenzuriranja bio osnivanje Udruženja za unapređivanje dječje književnosti 1922. godine, a kasnije i osnivanje Savezne komisije za dječju štampu 1954. godine. Te su institucije radile na neutralizaciji i suzbijanju „štetnoga“ utjecaja popularne kulture u književnome polju, što je pridonijelo podjeli dječje književnosti na „ozbiljnu“, strogo nadziranu književnost i „petparačku“ koja je zbog nedostatka intervencije odraslih obuhvaćala pripovijedanje namijenjeno isključivo zabavi mladih čitatelja. Institucionalna se cenzura provodila i putem škola i knjižnica. Uvođenjem obaveznoga osnovnog obrazovanja djeca i adolescenti u sve većem broju postaju članovi knjižnica koje su osnivale posebne dječje odjele i na police stavljale posebno probrana djela s ciljem približavanja „kvalitetnih“ književnih djela mlađoj populaciji. Odraž vrijednosti književnih djela bili su i popisi nagradnih knjiga i osnovnoškolske lektire. Nagradne knjige ili školsko darivanje knjiga praksa je koja se provodila do sredine 20. stoljeća kao „pedagoška mjera kojom su se isticali najbolji učenici, a poticali oni manje uspješni“ (Hameršak i Zima 2015: 67). Još su se krajem 19. stoljeća kao nagradne knjige dijelile one napisane na njemačkom jeziku s namjerom da se uspostavi „kontrola nad vrijednosnim i drugim sadržajima knjiga koje su se dodjeljivale institucionalnim putem te donekle i nad učiteljima i njihovim poslovnim dogovorima s nakladnicima“ (Hameršak i Zima 2015: 67). Gašenjem te prakse jamstvo kvalitete djela preuzela

je osnovnoškolska lektira koja podrazumijeva književne tekstove za samostalno čitanje kod kuće, a koji su uglavnom propisani nastavnim planom i programom.

„Povijesno gledano, produkcija i distribucija dječje književnosti nadzirala se općim zakonima o tisku, a ponekad i specijaliziranim zakonima usmjerenima na tisak i distribuciju dječje književnosti“ (Hameršak i Zima 2015: 76). Ti su se zakoni odnosili na sveukupnu literaturu koju su čitali djeca i mladi uključujući i adolescente. Takva vrsta nadzora nad izdavačkom djelatnosti tip je državne cenzure koja se posebno istaknula u vrijeme totalitarnih sustava na našim prostorima, Nezavisne Države Hrvatske i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Osim što se tim zakonima nastojalo oduprijeti prodoru trivijalnog i popularnog, djela koja su se izdavala morala su biti ideološki podobna. Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske svaki su rukopis određene ustanove odobravale ili odbijale njegov tisak. U tisak se nisu puštali rukopisi koji nisu bili u skladu s ustaškom ideologijom, koji su se smatrali štetnima ili ne osobito korisnima, a kao neke od razloga neodobravanja navodili su štednju papira (nedostatak sirovina u ratnim neprilikama) te „neaktualnost“ određenih tema i narativa. Iako je ograničavala tisak različitim zakonima i procedurama (usp. Turčinec Zdenka 2000) i unatoč lošim ekonomskim uvjetima, ustaška je vlast istovremeno ustrajala na promoviranju i izdavanju hrvatske dječje knjige te formiranju misli u javnom diskursu o dječjem čitanju kao o dobroj i poželjnoj aktivnosti:

„Državne institucije, shvaćajući golemu promidžbenu i odgojnu vrijednost dječje književnosti, nastoje nizom mjera potaknuti književnu proizvodnju. Tako se pokreće niz knjižnica za djecu i mladež, nastoji se što bolje opremiti knjige (ilustracije i primjerena grafička oprema), organiziraju se izložbe, dodjeljuju nagrade, donose se propisi koji idu na ruku lakšem plasmanu knjiga, izlazi prva dječja enciklopedija. Doduše, ni jedna od ovih mjera ne predstavlja nešto originalno i novo, ali može se reći da nikad takav skup poticajnih mjera za područje dječje književnosti nije bio koncentriran u tako kratkome vremenskom razdoblju. Zato se u odnosu na ostale segmente književnosti upravo najviše objavljuje u dječjoj književnosti.“ (Majhut 2008)

Završetkom Drugoga svjetskog rata Hrvatska postaje dijelom novoformirane Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije te ponovno dolazi do promjena. Radikalan raskid sa starim sustavom i uspostava novih vrijednosti značili su preispisivanje (književne) povijesti te novi sustav dječje i omladinske književnosti. Sve što je imalo ikakve veze s Nezavisnom Državom Hrvatskom bilo je odstranjeno. Svaka naznaka religijskog u djelu sustavno se izostavljala.

Pustolovni romani i bajke postaju nepoželjni žanrovi jer nisu pisani u duhu Revolucije. Djela suvremenih autora sa Zapada nestaju, a od prijevodne književnosti prisutna su većinom ruska, bugarska i makedonska djela kao svojevrsno jamstvo ideološke čistoće. U vladajućem komunističkom režimu dječja i omladinska književnost postale su „agitacijsko sredstvo u službi aktualne politike s ciljem učvršćivanja marksističke ideologije“ (Majhut 2008). S vremenom se s nekim mjerama popustilo, no borba se protiv trivijalnosti i šunda nastavila. Promjena vlasti 1991. godine, Domovinski rat i formiranje samostalne Republike Hrvatske također su utjecali na regulaciju dječje i adolescentske književnosti. Iako su demokratskim državnim uređenjem formalno ukinuti svi zakoni o cenzuri, cenzorski su se zahvati ipak nastavili „u dječjim i narodnim knjižnicama koji su se provodili temeljem Obvezatnog nalogu o korištenju fonda u školskim bibliotekama iz svibnja 1992. godine“ (Hameršak i Zima 2015: 77). Provodilo se ideološko i jezično čišćenje knjižnične građe pa su se tako masovno s polica micale dječje knjige pisane ekavicom i ćirilicom bez dokumentacije, o čemu svjedoči i medijski popraćen događaj na otoku Korčuli nazvan *Djevojčica sa žigicama*. U najnovijoj hrvatskoj povijesti također se primjećuju cenzorske tendencije, primjerice u slučaju Ivone Šajatović čiji je roman *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* više nakladnika odbilo zbog osjetljive teme o seksualnom zlostavljanju u obitelji pa je roman posljedično objavljen nekoliko godina kasnije (Hameršak i Zima 2015: 81).

5. Tabu teme u adolescentskoj književnosti

Roditelji, nastavnici, institucije i državna vlast nekad su svjesno, a nekad nesvjesno cenzurirali sadržaj u književnosti za mlade kako se ne bi ugrozile čuvane predodžbe o nevinome djetinjstvu i o uklopljenoj adolescenciji. Osim što se cenzuriralo ono što je bilo ideološki neprihvatljivo, u književnim se djelima cenzuriralo i sve što se smatralo tabuom. Tabu se definira kao „ono što je strogo zabranjeno, što ne podliježe nikakvoj kritici ili sumnji, što nije dopušteno pitati ili o čemu nije dopušteno razmišljati, što treba ostati tajnom“³, a u književnosti se može pojaviti na razini izraza ili na razini teme. Izražajni tabu čitatelja iznenađuje odabirom riječi netipičnih za temu teksta koji čita, a koji ekspresivni kvalifikatori označavaju vulgarnima, uvredljivima i(li) nepristojnima, dok tematski tabu čitatelja iznenađuje na razini teme, odnosno teksta u cjelini (Saksida 2002: 53). Tabu teme u adolescentskoj književnosti one su teme o kojima se u javnom

³ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60129> (posljednji pregled 28. kolovoza 2024.)

diskursu uglavnom ne govori, teme koje odrasli prešućuju mladima i koje odrasli smatraju suviše neprimjerenima za njihovu dob.

Uvođenje tabua u književnost na svjetskoj se sceni događa 60-ih godina prošloga stoljeća upravo u romanima za mlade, prvotno u Sjedinjenim Američkim Državama, a zatim i u europskim književnostima, što je povezano s društvenim promjenama. Tada dolazi do veće liberalizacije društva, pojave novih tehnologija, nove mode i glazbe što je potaknulo stvaranje samostalne adolescentske kulture i adolescenata kao društvene grupe koja se odupire tradiciji, društvenim normama i odraslima kao glavnim predstavnicima ustaljenih vrijednosti. „Knjige su, naime, postajale drskije u izražavanju i prikazivanju problema odrastanja“ (Lavrenčić Vrabec 2002: 11), a odrasli više nisu prikazivani kao potpuni i neupitni autoriteti, već kao stvarni ljudi koji se također nose s problemima i koji su skloni greškama (Lavrenčić Vrabec 2002: 12). Rušenje tabua u književnosti kreće 70-ih godina kada književna produkcija za adolescente počinje sve eksplicitnije prikazivati i problematizirati probleme odrastanja. Progovara se o temama u vezi sa seksualnosti (prvo seksualno iskustvo, tinejdžerska trudnoća, pobačaj, kontracepcija), nasiljem (u obitelji, među vršnjacima), ovisnostima (cigarete, alkohol, droga), a tijekom 90-ih ruše se i preostali tabui poput spolnih, psihičkih i drugih bolesti te smrti, zbog čega se adolescentska književnost nerijetko opisuje kao mračna i depresivna.

Nevesele moderne teme (zagađenje okoliša, ženska emancipacija, rasna diskriminacija, solidarnost s Trećim svijetom) te tabu teme (pušenje, alkoholizam, obiteljski problemi, smrt, droga, seksualnost, zlostavljanje) (Težak 1998: 10) prodiru u hrvatsku adolescentsku književnost s nešto većim vremenskim zaostatom, uglavnom tijekom 90-ih godina, što je povezano s tadašnjom političkom i društvenom klimom u Hrvatskoj. Želja za stvaranjem samostalne države Hrvatske krenula se realizirati u okviru Domovinskoga rata. Ratno je stanje, dakako, sa sobom donijelo tjeskobno ozračje obilježeno strahom, neizvjesnošću i ekonomskom oskudicom što se odrazilo i na tematiku hrvatskih književnih djela s kraja prošloga i u prvim desetljećima 21. stoljeća. Tako se i u djela za adolescente probija tmurna tematika, što je otvorilo vrata tabu temama o kojima se dotad nije pisalo, a raskid s totalitarnim režimom bivše države značio je veću slobodu u izražavanju i pisanju.

6. Tema seksualnosti u djelima suvremene hrvatske adolescentske književnosti

Adolescencija počinje pubertetom, fizičkim i fiziološkim razvojem pojedinca koji se odnosi na spolne promjene, promjene u vanjskom izgledu i na hormonalne promjene koje se zbivaju u organizmu pojedinca. Biološka činjenica o utjecaju hormona na raspoloženje, osjećaje, misli i ponašanje glavni je temelj generaliziranoga mišljenja odraslih o nezrelim i osjetljivim adolescentima (Lewis i Durand 2014: 38), što se velikim dijelom odnosi na njihovo donošenje odluka i postupke koji se često ocjenjuju kao ishitreni, posebice kad je riječ o njihovim seksualnim mislima i nagonima, čime su adolescenti stavljeni u podređen položaj gdje ih je potrebno nadzirati i usmjeravati. Pojava menstruacije u djevojaka, polucije u mladića, pitanja seksualne orijentacije, prva seksualna iskustva, tinejdžerska trudnoća i pobačaj dugo su bile kontroverzne seksualne teme koje su odrasli izbjegavali da bi sačuvali njihovu nevinost. Međutim, ti isti seksualno nezreli adolescenti u javnom se diskursu često prikazuju kroz seksualizirane sadržaje poput reklama (npr. *Cockta*), serija (npr. *Gossip girl*) i filmova (npr. *The Kissing Booth*), što im šalje kontradiktornu poruku o ulozi seksualnosti u njihovim mladenačkim životima prema kojoj čednost nije popularna, a što pridonosi njihovoj zbunjenosti i nesigurnosti (Lewis i Durand 2014:38).

Seksualnost se u društvu obično percipira negativno: kao raširena pojava s posljedicama koje se očituju u životu pojedinca i zajednice te kao grešna, odnosno nemoralna aktivnost (Lewis i Durand 2014: 38). Roberta Seelinger Trites adolescentsku seksualnost opisuje kao ideološku i diskurzivnu, kao mjesto moći, znanja i užitka koje se regulira, uzdiže ili potiskuje (Trites 2000: 84–116). Trites ukazuje na upotrebu adolescentske književnosti kao sredstva za obuzdavanje tinejdžerskih seksualnih nagona i prikazivanje onoga što se smatra da adolescentska seksualnost jest. Različiti prikazi seksualnosti tako adolescentima tvore prostor za stjecanje znanja i iskustva te prostor za spoznavanje vlastite seksualne moći, zbog čega se seksualnost nerijetko smatra i jednim od obreda prijelaza iz djetinjstva u svijet odraslih. Ti prikazi pružaju i priliku za njezinu ideološku indoktrinaciju pa većina adolescentskih romana seksualnost prezentira kroz aspekte boli, opasnosti, nezadovoljstva ili općenito devijantnog ponašanja što je kao takvo nužno regulirati, obično potiskivanjem i stigmatizacijom, ponajviše zbog straha da se adolescenti ne zanesu onim najstigmatiziranijim dijelom same seksualnosti – užitkom. Pridodamo li negativno percipiranoj seksualnosti generalizirano mišljenje o nezrelim adolescentima, dolazimo do percepcije mladenačke seksualnosti kao rizika koji može dovesti do ne tako banalnih posljedica

u životu adolescenta/ice (silovanja, neželjene trudnoće, tinejdžerskog roditeljstva, spolno prenosivih bolesti) ili njegove/njezine devijantnosti, što se odražava i u književnosti. Takvi prikazi adolescentske seksualnosti imaju snažan didaktički impuls pa je u tom slučaju opravdano govoriti i pisati o mladenačkom seksualnom djelovanju (Trites 2000: 102).

U zadnjih nekoliko godina na svjetskoj sceni možemo primijetiti da neki autori u svoja djela uvode adolescentske protagonist(ic)e homoseksualne spolne orijentacije (npr. *Orphea Proud*) koji/koje prihvataju svoj seksualni identitet te tinejdžer(ic)e koji/koje preuzimaju odgovornost za svoje postupke i samostalno odlučuju o tijekovima svojih života (npr. *The First Part Last*). Tako adolescentska seksualnost postaje jedan od načina otpora podređenosti odraslima i njihovim normiranim pogledima na adolescentsku seksualnost kao heteroseksualnu i neodgovornu (Lewis i Durand 2014: 49). To otvara prostor za stvaranje nove slike o adolescentima i/ili njezinu nadogradnju te potiče širenje književnih diskursa o adolescentskoj seksualnosti.

Zbog uglavnom negativne percepcije seksualnosti i percepcije o seksualno nezrelim i osjetljivim adolescentima u adolescentskoj književnosti dugo nije bilo mjesta za seksualnu tematiku. S obzirom na njihovu dob i intenzivne spolne promjene ne bi trebalo čuditi da adolescente u tom razdoblju zanima upravo seksualna tematika i da se spolnost počinje prepoznavati „kao ključno mjesto suvremene adolescentske kulture i književnosti, bilo kao mjesto žudnje ili mjesto zabrane“ (Hameršak i Zima 2015: 372), što možemo primijetiti i na primjeru hrvatskih adolescentskih romana objavljenih krajem 20. i početkom 21. stoljeća. Neki su od njih *Ljubić po Marku* Pere Čimbura (1990.), *Pokušaj zaboraviti* Mire Gavrana (1996.), *Kupit će ti tata koturaljke (mišljeno šapatom)* Melite Rundek (2006.), *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* Ivone Šajatović (2011.), *Nisam ti rekla* Rosie Kugli (2015.) i *Krizni put Gustava S. Tomislava Zgode* (2016.).

6. 1. Pero Čimbur: *Ljubić po Marku*

Adolescentski roman *Ljubić po Marku* Pere Čimbura objavljen je 1990. godine te već samim naslovom čitateljima sugerira romantičnu ljubavnu priču glavnoga junaka Marka. Roman, dakako, tematizira ljubavnu priču adolescentskoga para, Marka i njegove djevojke Vesne, ali podjednako prati i događanja u životima odraslih, bračnoga para Barić i Markovih roditelja. Odrasli i adolescentski likovi međusobno su povezani krvnim srodstvom ili poznanstvom, a u romanu se ističu upravo seksualni aspekti njihovih karaktera i ljubavnih odnosa koji nisu toliko

sladunjavo romantični kako bi se moglo pretpostaviti iz naslova, posebice kada je riječ o adolescentskim protagonistima, Vesni i Marku.

6. 1. 1. Markovo seksualno zlostavljanje Vesne

Vesna je slovila „za jednu od tri glavne mačke u svojoj školi. Mišljenje o Vesni podjednako su dijelili i profesori – mlađi i oni kojima pomalo počinju curiti sline kad vide nešto takvo – i njezini vršnjaci“ (Čimbur 1990: 8). O njoj nije govorio jedino Marko, mladić duge kose, sjetnog pogleda te zatvorene i povučene naravi kojega nisu zanimale te „zajedničke razrade sistema i osvajačkih taktika“ (Čimbur 1990: 8). Vesna i Marko upoznali su se na ljetovanju tijekom kojega su se intenzivno družili i stvorili snažne simpatije jedno prema drugome. Dvije godine kasnije sreli su se u gimnaziji koju je pohađala Vesna, a u kojoj je Marko bio pridošlica. Nakon prvoga, kraćeg razgovora dogovorili su zajednički izlazak i tada su se poljubili, „tko zna tko je kome prvi primakao usne“ (Čimbur 1990: 41), a zajedničko su druženje nastavili u disko-klubu gdje su zagrljeni zaplesali: „Dospjeli su još samo da se pogledaju, što je bilo dovoljno da Marko osjeti njezinu glavu na ramenu, a Vesna Markov dlan na svojim lijepo oblikovanim leđima i struku“ (Čimbur 1990: 46). Taj je događaj označio početak njihove ljubavne veze. Vesnina i Markova ljubavna idila prekinuta je onoga dana kad je Marko ultimativno rekao Vesni: „Ako me voliš, pusti me gore!“ (Čimbur 1990: 54). Vesna nikoga nije puštala u stan. Istinski je voljela Marka, no to se pravilo odnosilo i na njega. Međutim, Marku je to smetalo i taj se put jako rasrdio te je izbila svađa, dodatno potaknuta Markovom ljubomorom. U strahu da ga ne izgubi Vesna je ipak popustila i pozvala Marka k sebi. Ljut i agresivan, Marko je po samom ulasku u stan silovao Vesnu:

„Bez riječi Marko je čekao pred Vesninim vratima dok je djevojka tražila ključ po džepovima i još nespretnije otključavala bravu. Bojažljivo, da je susjedi ne primijete. Čim su se našli u hodniku – razdražen i bijesan od tolikog odbijanja i oklijevanja – Marko je gotovo rastrgao s Vesne odjeću i obljubio je onako na podu u hodniku, bez riječi; možda s mnogo želje i ljubavi ali bez riječi.“ (Čimbur 1990: 54)

Šokirana i razočarana, Vesna je od Marka tražila opravdanje za takvo nasilno ponašanje, no dobila je samo ironičan odgovor:

„- Marko! – reče odsutno. – Zašto si to tako učinio?!

- Kako tako?! – i dalje je režao Marko. - Misliš ovdje na podu, bez ikakva komfora; svileni jastučić, perina itd?“ (Čimbur 1990: 54–55)

Marko nije vjerovao Vesni da je nevinna i njegova grubost nije jenjavala. Unatoč nepovjerenju i sustavnom ponižavanju koje je trpjela Vesna ga je nastojala smiriti, ali uzalud:

„- No, da čujemo novu varijantu poslije ovog prijelomnog događaja! – glumio je Marko ironiju.

- Molim te! Marko, molim te!

- Što me moliš, do đavola! Da shvatim razlog tolikog odbijanja, odugovlačenja i mučenja s pričom o djevičanstvu? – pravio se Marko važan i tonuo u svojem bijesu, jer Vesnina priča o djevičanstvu bila je – točna.

- Sva očajna, Vesna se svali u naslonjač.“ (Čimbur 1990: 55)

Nakon što je silom dobio ono što je htio, bezobzirno je napustio Vesnu.

6. 1. 2. Vesnin odlazak na pobačaj

Osim što je Markovo seksualno zlostavljanje Vesne narušilo njihov odnos, rezultiralo je Vesninom trudnoćom, a potom i njezinom odlukom da ju nasilno prekine. „Dva mjeseca nakon događaja s Markom, za koga više nije htjela čuti, Vesna odluči da se riješi trudnoće“ (Čimbur 1990: 58). S fizičkim i emocionalnim posljedicama zlostavljanja Vesna se morala nositi sama, bez ikoga da je savjetuje ili utješi. Tijekom zahvata u bolnici Vesna se onesvijestila:

„Otišla je u bolnicu i hrabro se prepustila liječnici. Ali – samo do prvog dodira instrumenta. Pala je u tako duboku nesvijest da se gospođa doktor Tatjana Rajković-Barić ozbiljno zabrinula. Sestra bolničarka brisala je Vesni znoj s čela, a doktorica navraćala nekoliko puta da vidi djevojku i da joj opipa puls. Na dodir njene ruke Vesna otvori oči.“ (Čimbur 1990: 59)

Srećom, Vesni se svijest vratila te se polako oporavljala.

6. 1. 3. Tatjana Rajković-Barić o adolescentskoj seksualnosti

O Vesninom slučaju na samome početku romana razgovaraju „gospođa doktor“, ginekologinja Tatjana Rajković-Barić i njezin suprug, direktor Centra za kulturu, profesor Boris Barić. Tatjana se mužu žalila na naporan radni dan i kako ju je posebno iscrpio slučaj s jednom mladom pacijenticom (Vesnom):

„- Zamisli, jedna balavica iz drugog razreda gimnazije... Tako se to danas više ne kaže, ne? Drugi razred... Nekad su to bile šestašice u crnim kutama, s bijelom kragnom oko vrata... Nekad je to bio red! Primjer lijepog ponašanja, a o moralu da i ne govorim (...) ... upravo zbog naprednijeg gledanja na život, što se odražava i u slobodnom poigravanju sa sistemom školovanja, ta me balavica večeras pošteno namučila.“ (Čimbur 1990: 5–6)

Tatjana je Vesnu ocijenila kao promiskuitetnu, a svoje je mišljenje temeljila na Vesninoj seksualnoj aktivnosti koja je trudnoći prethodila. Za to je krivila nevaljanu edukaciju i moderne svjetonazore u sustavu odgoja i obrazovanja koji, po Tatjaninom mišljenju, doprinose mladenačkoj devijantnosti. Veću pozornost svojega sugovornika, supruga Borisa zadobila je tek kada je iznijela svoje mišljenje o načinu provedbe seksualnog odgoja među adolescentima:

„- O seksualnom odgoju – nastavila je doktorica – vjerojatno im drže predavanja nekakvi propali studenti medicine ili nastavnici fiskulture, pa im tumače čak i to – kako se pada u nesvijest.“ (Čimbur 1990: 6)

Da su Tatjanine potonje riječi predstavljale parafrazu za „kako stupiti u spolni odnos“ zaključujemo po Borisovoj reakciji: „- Ali, draga Tanja! – opet će prof. Barić, ovaj put kao da se zgraža. – Kako ti tako nešto može pasti na pamet?!“ (Čimbur 1990: 6). Zatim je nastavila priču o „balavici“ kod koje je prilikom zahvata došlo do komplikacija:

„- Balavica je došla na abortus i, molim te lijepo, usred zahvata pala u nesvijest – nervozno će doktoresa.

Pripalila je cigaretu, otpuhнула dim i očekivala Borisovu reakciju. (...)

- Boris, molim te – nježno se oglasi doktoresa, te nastavi sasvim ozbiljno i staloženo: - Tih nedoučenih naklapanja već mi je puna glava. Ne radi se o terapiji. Riječ je o neodgovornosti, a poslije o izigravanju preosjetljivosti koja mi komplicira život, razumiješ? Morala sam je čak i zadržati na odjelu, da balavica dođe k sebi.

- Danas si mnogo puta rekla balavica. Da to, možda, nije...

- ... Kompenzacija za profučkane mlade godine? – brzo doda doktorica. – Hajde, molim te, budi ozbiljan! Htjela bih vidjeti kako bi se ti ponašao u jednom ovakvom slučaju. Balavurdiji se živo fučka čak i za vlastito zdravlje, a o tuđim živcima da i ne govorim. Nekontrolirani seks, a poslije: lako ćemo. Imamo ginekologa koga možemo uveseljavati svojom hipersenzibilnošću usred zahvata. Jako dobro!“ (Čimbur 1990: 7–8)

Uzimajući Vesnin slučaj za primjer, liječnica je iznijela svoj stav o spolno neodgovornim adolescentima (što dodatno potencira nazivajući ih pejorativno „balavurdijom“). Tvrdi kako ne razmišljaju o posljedicama svojega seksualnog djelovanja poput neželjene trudnoće i spolnih bolesti s kojima se ona nerijetko susreće na radnom mjestu te kako pobačaj doživljavaju tek kao vrstu dostupne kontracepcije, a ne opasnoga medicinskog zahvata koji ih, kao Vesnu, može dovesti u životnu opasnost.

Protagonisti adolescentske dobi, Vesna i Marko, uglavnom su obilježeni svojim seksualnim djelovanjem. Opis Vesne na početku romana pridonosi njezinoj seksualnoj objektivizaciji kojom je svedena na svoj fizički, tjelesni izgled, dok je Markovo djelovanje u romanu obilježeno nasiljem, silovanjem Vesne. Kad su se njih dvoje prvi put upoznali, bili su „bliski ‚apolonskom‘ djetetu, maštovitom, odvojenom od društva, nježnom i bezazlenom. Odrastanje, međutim, od bezazlenog djeteta/dječaka stvara seksualnog predatora koji seksualnu realizaciju ostvaruje silom, istovremeno ljubomornom i ponižavajućom, te nakon toga ‚osvojeni‘ plijen odbacuje i prepušta mu da posljedice seksualnog nasilja — i emocionalne i fizičke — rješava sam(a)“ (Zima 2008). Silovanje je središnji događaj u romanu koji je označio prekretnicu u odnosu Vesne i Marka. Do tada je njihova veza bila nevina, romantična, gotovo idilična, a Markovo silovanje Vesne postaje katalizatorom daljnjih problema i njihov se odnos znatno pogoršava: prestali su međusobno komunicirati, a saznajući da je trudna, Vesna odlučuje pobaciti bez njegova znanja. Liječnica Tatjana koja je izvodila zahvat mišljenje o Vesni i adolescentima uopće donijela je na temelju Vesnine trudnoće i namjere da ju nasilno prekine ne znajući da je Vesna bila žrtva silovanja s čijim se posljedicama nosila sama. Možemo reći da lik liječnice Tatjane, kao pripadnice svijeta odraslih, utjelovljuje generalizirano mišljenje odraslih o nezrelim adolescentima i njihovom nepromišljenom seksualnom djelovanju koje je često sklono predrasudama, ali i pokazuje da takve situacije nisu isključivo krivica odgojno-obrazovnoga sustava ili neke vrste svjetonazora. Ovaj adolescentski roman tako iznosi diskurs o osjetljivome razdoblju adolescencije i o adolescentima koji su uvelike određeni svojom vlastitom tjelesnošću. Adolescentska je seksualnost u romanu prikazana u kontekstu silovanja – nasilnoga, nekontroliranog i rizičnog seksualnog čina. Iako je ono prikazano svega jednom, suptilnom rečenicom u romanu, ipak se jasno ukazuje na uzroke i posljedice takvoga djelovanja, što upućuje na važnost primjerene edukacije, usmjeravanja i kontroliranja adolescentskoga ponašanja.

6. 2. Miro Gavran: *Pokušaj zaboraviti*

Adolescentski roman *Pokušaj zaboraviti* Mire Gavrana objavljen je 1996. godine. Ovo djelo također samim naslovom daje naslutiti temu – nastojanje glavnog lika da svlada sjećanja na događaj koji je doživio neugodnim, zastrašujućim, traumatičnim. Glavna protagonistica u romanu je Anita, sedamnaestogodišnja djevojka koja se s roditeljima iz Nove Gradiške preselila u Zagreb. Dolaskom u novu školu Anita pobuđuje interes Daniela, mladića s kojim ide u razred i koji joj se pokušava približiti. Danielovo zanimanje za Anitu prerasta u zaljubljenost, no Anita, obilježena traumatičnim iskustvom iz rodnoga grada, odbija komunicirati s ikim, pa tako i s Danielom koji teško prihvaća njeno odbijanje. Neuobičajena kompozicija adolescentskoga romana, s izmjenom pisama mladića Daniela i prijatelja Robija te Anitinim dnevničkim zapisima, čitatelju omogućuje uvid u razmišljanja i osjećaje glavnih junaka pri čemu se ističu psihičke posljedice proživljene traume i emocionalna borba koju proživljava žrtva nasilja - Anita.

6. 2. 1. Seksualno zlostavljanje Anite

Da je Anita doživjela užasavajuće iskustvo govore nam brojne parafraze koje koristi za njegovo imenovanje: *dani koje u životu ne može zaboraviti, taj/onaj događaj, ono što je bilo, dan u kojem je ostala bez nade, bez snova, bez sreće, bez života, onaj užas, onaj dan kad su joj nasilnici iščupali dušu, kada su je zgazili, rastrgali, ponizili, učinili joj najgore moguće zlo, oduzeli joj ponos i životnu radost* (Gavran 1996). U trećemu dnevničkom zapisu koji datira 5. listopada Anita otkriva o kakvom je traumatičnome događaju riječ, a koji se dogodio prije više od godinu dana kada su joj dva nepoznata muškarca nasilno oduzela nevinost:

„Bila je noć.

Vraćala sam se iz disko-kluba. Sama.

Nova Gradiška je u to vrijeme bila na pola zamračena, bez javne rasvjete. U zraku je visjela mogućnost novih ratnih operacija, živjeli smo u očekivanju ponovnih granatiranja.

Odjednom, u gradskom parku, preda mnom su se našla dva muškarca.

Jedan je nasrnuo na mene izravno, i oborio me na zemlju, a drugi je svoju prljavu ruku stavio na moja usta da mi priguši urlik.

Bila sam izbezumljena, uplašena, grizla sam i otimala se nastojeći se iskobeljati ispod njihovih teških tijela.

Jedan mi je počeo trgati odjeću, a drugi mi je rukama nastojao zatvoriti usta. U sekundi sam spoznala da me žele silovati, da žele prodrijeti u mene, da me žele osramotiti (Gavran 1996:25).

Očaj mi je dao snagu i odlučnost: ugrizla sam jednoga za ruku, a drugom zarila nokte u lice. Trenutak potom u glavu me je pogodila osvetnička šaka, potom me je udario još jednom i još jednom. Nakon petog udarca izgubila sam svijest i utonula u košmarni mrak. Ne znam koliko je to sve potrajalo. Pronašao me jedan postariji bračni par. Odmah su pozvali policiju, a ovi liječnike.

Dok su me nosili prema kolima Prve pomoći, svijest mi se na trenutak vratila. Boljelo me je, sve me je boljelo.

Blatom i krvlju umazana iskidana odjeća visjela je s mene kao sa strašila.

Znala sam da su prodrli u mene, u moje tijelo, znala sam da su mi razorili utrobu, divljačkim bijesom oduzeli nevinost, znala sam da su me silovali onako onesviještenu i pretučenu.

Vrisnula sam od te spoznaje, i opet se nada mnom sklopio mrak u koji sam utonula.“ (Gavran 1996: 26)

Detaljan opis fizičkoga i seksualnog zlostavljanja koje su počinila dva nepoznata muškarca govori koliko je kobni događaj obilježio Anitin život i ostavio traga na njezinoj psihi. Nakon godinu dana uspjela je pisano opisati traumu – u dnevniku, dok se verbalno, u usmenoj komunikaciji s obitelji i prijateljima, još uvijek nije mogla otvoriti.

6. 2. 2. Anitine psihičke posljedice seksualnog zlostavljanja

U Anitinim dnevničkim zapisima možemo vidjeti koje je sve psihičke posljedice na nju ostavio traumatični događaj među kojima možemo iščitati i naznake posttraumatskoga stresnog poremećaja (usp. Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja 2003: 103). Tužna je i depresivna: „Crnim danima i crnim mislima obavijeno je moje trajanje. Odavno se ne radujem i ne smijem – moj život ostade bez smisla i nade“ (Gavran 1996: 8), javljaju se suicidalne misli: „Ponekad pomislim da bi bilo najljepše usnuti i ne probuditi se nikada više. Poželim da ovaj tužni život dođe kraju što prije i da se ponovo rodim u nekom drugom tijelu, bez sjećanja na dane koje u ovom životu ne mogu zaboraviti“ (Gavran 1996: 9), izbjegava socijalizaciju: „Osjećala sam se kao uljez koga nitko nije pozvao. (...) Bila bih najzadovoljnija da mogu živjeti u ovoj sobi ispunjenoj knjigama, i da nikada ne moram izići među ljude. Još sretnija bih bila na pustom otoku na kome nema ni ljudi ni životinja (...) Živjeti u svijetu bez ljudi – bila bi to prava sreća“ (Gavran 1996: 10–11), muče ju noćne more i nesanica: „Sinoć, dok sam spavala, pojavio se san koji me proganja već godinu i pol dana“ (Gavran 1996: 16), „I čitala sam, sve do zore. Moj strah od noćne more bio je neumoljiv stražar pred vratima sna koji mi je tako trebao“ (Gavran 1996:

19), odbija liječničku pomoć: „- Ne želim to pričati ni psihijatrima. Ne želim“ (Gavran 1996: 19).

Užasavajuće iskustvo Anitu je učinilo anksioznom i obilježilo stalnim osjećajem straha: straha od spolnosti, od lijepih osjećaja, od zbližavanja, od dodira, od osude. Osjećala je strah i odbojnost prema muškom spolu: „... kako se bojim muškaraca koje srećem na ulici, u tramvaju, u školi, kako se bojim svoga tijela i svoje ženstvenosti, koja i bez moje volje buja sve više i više“ (Gavran 1996: 26), ali i prema vlastitoj tjelesnosti:

Kako se bojim svojih grudi koje su velike kao u razvijenih dvadesetogodišnjih djevojaka. Bojim se tih grudi jer znam da svojom bujnošću pozivaju muškarce da mi priđu, da me požele. Te odvratne zvijeri zbog moga tijela osjećaju se privučenima i pozvanima da me dotaknu, da mi se osmjehnu, da mi se približe. (...)

Meni se gadi moje tijelo, moja sudbina i moj život. (Gavran 1996: 27)

Svi ti strahovi prisutni su u njezinu odnosu prema Danielu. On je bio zaljubljen u nju i otvoreno joj je iskazivao svoje osjećaje i dobre namjere, dok se ona samoj sebi nije usudila priznati da se i ona zaljubljuje u njega: „... samo se bojim priznati. Jučer i danas na što god mislila, bez prestanka mislim na njega, na Daniela. Bojim se svojih osjećaja, bojim se svojih misli, bojim se da ću ga zavoljeti“ (Gavran 1996: 56). Uživala je razgovarajući s njime i sviđao joj se, no istovremeno ju je bilo strah: „Osjećala sam kako mi godi njegova blizina, osjećala sam i kako ga se bojim“ (Gavran 1996: 64). Koliko je proživljena trauma Anitu učinila emocionalno nestabilnom primjećujemo i po njezinoj reakciji u sceni prilikom koje joj je Daniel poljubio ruku želeći joj iskazati ljubav, a čime je nenamjerno pobudio njezina sjećanja na prvo, nasilno seksualno iskustvo:

„Odjednom je zastao, uzeo moju lijevu ruku i prinio je usnama. U trenutku kad ju je poljubio, prožela me jeza. Vrisnula sam.

- Ne boj se, što ti je?!
- Pusti me, molim te, pusti me! Otidi!
- Ali, što ti je Anita, smiri se?!
- Nikada me više ne ljubi, nikada! Ne dodiruj me!
- Objasni mi, molim te, što ti je?
- Daniel, ja moram ići!
- Oprosti, ako sam te povrijedio ...

- Ne, nisi ti kriv, ja sam kriva, ...

Briznula sam u plač.“ (Gavran 1996: 65)

Anita se sramila svoje tragedije. Bojala se da će ju Daniel osuđivati ako ikad sazna što joj se dogodilo: „Da sam mu rekla istinu o sebi, ne bi me više nikada ni pogledao. Prezreo bi me. Muškarci preziru silovane žene. Gadila bih mu se. A ja to ne želim“ (Gavran 1996: 66). Unatoč zaljubljenosti pribojavala se spoznaje da bi njihov odnos mogao prerasti u nešto više: „Ja ga volim, baš kao što i on mene voli. Ja ga volim onoliko snažno koliko se bojim njegovog dodira, koliko se bojim i same pomisli da bi jednoga dana poželio ...“ (Gavran 1996: 66). Kada joj je Daniel rekao da zna što joj se dogodilo, Anita se srušila i zaplakala. Međutim, to je saznanje doprinijelo njihovom zblizavanju te su ubrzo stupili u vezu.

6. 2. 3. Danielova nevinost

Pišući pisma svojem prijatelju Robiju, Daniel otkriva svoj interes prema novoj djevojci u razredu, Aniti. Međutim, Anita je u više navrata odbila prihvatiti njegovu naklonost zbog čega se Daniel požalio Robiju govoreći mu kako ne uspijeva shvatiti Anitino ponašanje. Mislio je da je u prošloj, tromjesečnoj vezi s Janom naučio sve o ženama:

„Pričao sam ti na moru o Jani s kojom sam muvao u prvom srednje. Sviđala mi se i ja sam se njoj sviđao, i sve je išlo samo od sebe. Dopuštala mi je da je ljubim, da je dodirujem gdje god želim.

(Gavran 1996: 28)

Bila je pristupačna, mada nije željela da idemo do kraja, zbog čega smo oboje ostali nevinini.“

(Gavran 1996: 29)

Daniel je ispoštovao Janu i njezinu volju da ne učine taj veliki korak te nisu stupili u spolni odnos.

6. 2. 4. Osamnaesti rođendan

Anita i Daniel rođeni su na isti dan, 22. siječnja. Razgovarajući o proslavi osamnaestoga rođendana koji im se bližio, Anita je rekla da ne voli velika slavlja jer joj je nelagodno među nepoznatim ljudima i da bi joj bilo najdraže kad bi njih dvoje nasamo proslavili svoje rođendane. Daniel je za svoju zabavu planirao pozvati prijatelje, no ipak je odlučio Aniti ispuniti želju da budu sami. Anitu je ta gesta posebno dirnula – toliko da je poželjela da ju Daniel dotakne: „Osjetila sam valove njegove ljubavi, osjetila sam da me neizmjerljivo voli, i da ja njega snažno

volim. Poželjela sam da me zagrlji, da me poljubi, poželjela sam da me njegove ruke objuče i da osjetim toplinu njegovog tijela“ (Gavran 1996: 80). Nakon što su si međusobno izjavili ljubav, poljubili su se: „... rukom sam dodirnula njegovo lice, pa usne. Prožela me ugoda. Njegove usne bile su tako slatke, njegovi poljupci nježni poput latice proljetnog cvijeća“ (Gavran 1996: 81). Danielov obzir i razumijevanje pomogli su Aniti da nadvlada svoju traumu. Nakon što su si međusobno izjavili ljubav, Anita se svojevrijem prepustila Danielovim dodirima i izljevima nježnosti te su na kraju vodili ljubav:

„Uživali smo u maženju, u ljubljenju, u neraskidivom zagrljaju.

Poželjela sam da se stopim s njim, s toplinom njegova tijela, s tom nježnošću koja me omamljivala.

Moj strah je nestao, nisam ga se bojala. Željela sam ga učiniti sretnim, željela sam da između nas ne bude više niti jedne ograde, ni jedne tajne.

Oslobodili smo se odjeće.

Osjetila sam njegovu toplu kožu na svojoj koži.

U glavi mi se vrtjelo, od ugone, od uzbuđenja koje se umnažalo.

Kada su se naša tijela stopila u jedno tijelo, shvatila sam da je ljubav snažnija od svake nesreće, od neželjene prošlosti i neugodnih sjećanja. U tom trenutku, postojali smo samo nas dvoje, i neizmjerena sreća naj sretnijih slavljenika na ovome svijetu.“ (Gavran 1996: 81)

Seksualnost se u ovome romanu prikazuje na dva dijametralno suprotna načina: prvo kao silovanje – nasilan čin s trajnim psihičkim posljedicama po žrtvu i nuspojava opće društvene nesigurnosti uzrokovane ratnim stanjem, a potom kao čin ljubavi – svojevrijem čin potaknut emocionalnom sigurnosti kojim se konzumiraju snažni osjećaji zaljubljenosti. Roman eksplicitno progovara o tabu-temi silovanja kao o traumatičnome iskustvu za žrtvu koja ga teško nadvladava. Naglasak je na psihičkim posljedicama seksualnog zlostavljanja i njihovu utjecaju na svaki aspekt žrtvina života: obiteljski, društveni i ljubavni život te na emocije i ponašanje. Lik Daniela ukazuje na važnost strpljenja i razumijevanja okoline za pretrpljeno nasilje te pokazuje kako pravilni i uvažavajući pristup drugih može pomoći žrtvi u borbi s traumatičnim iskustvom, što doprinosi izazivanju empatije u čitatelja i didaktičkoj dimenziji romana. Roman tako stvara sliku o emocionalno osjetljivim adolescentima, a zbog pozitivnoga razvoja događaja tijekom kojega žrtva nadvladava svoje prvo nasilno seksualno iskustvo možemo reći da tu početnu sliku seksualnoga nasilja ipak nadilazi ona romantična slika adolescentske seksualnosti. Njihovo

svjesno i voljno stupanje u seksualni odnos na dan kada postaju zakonski punoljetni ujedno pridonosi simbolici seksualnog odnosa kao obreda prijelaza iz djetinjstva u svijet odraslih.

6. 3. Melita Rundek: *Kupit će ti tata koturaljke (mišljeno šapatom)*

Uvelike potresni adolescentski roman *Kupit će ti tata koturaljke (mišljeno šapatom)* Melite Rundek objavljen je 2006. godine u kojem je glavna protagonistica ujedno i pripovjedačica Jasna. Jasna iznosi svoju ispovijest o traumatičnom odrastanju koja je kompozicijski podijeljena na dva dijela. U prvome dijelu Jasna se nalazi na očevu sprovodu gdje joj naviru sjećanja na teško djetinjstvo i odrastanje obilježeno fizičkim i seksualnim zlostavljanjem, a u drugome dijelu pratimo Jasnin život nakon očeve smrti, Jasninu vezu i suživot s dečkom Draženom (Draškom) te njezinu nimalo laku psihološku rehabilitaciju.

6. 3. 1. Očevo seksualno zlostavljanje Jasne

Jasna se na očevu sprovodu prisjeća svih trenutaka koji su obilježili njezino djetinjstvo. Bezbrizno i sretno djetinjstvo Jasni je oduzeo vlastiti otac fizički i seksualno zlostavljajući nju i njezinu sestru Irenu zbog čega prema njemu osjeća mržnju: „Moram ti reći, tata, mislim u sebi. I plačem. Mrzim te, tata. Užasno te mrzim“ (Rundek 2006: 24). Prisjeća se trenutka u kojem je otac prvi put posegnuo za njezinim tijelom, trenutka u kojem je ona prestala biti sretno i bezbrizno dijete:

„Sjećam se večeri kad je postao Vuk.

Imala sam samo tri godine. Sjećam se kao danas, došao je pripit kući pa legao u krevet gdje smo spavale majka i ja. Prvo je grlio majku, a kad je ona zaspala, okrenuo se prema meni. Osjetila sam njegove ruke na sebi. Kako me dodiruju i pretražuju.“ (Rundek 2006: 33)

Do tada je Jasna za oca vezala samo najljepše uspomene, no otac je te večeri postao Vuk, zli lik iz dječjih bajki, opasnost koja prijeti, onaj tko će joj nauditi. Te je večeri započela Jasnina patnja, očevo višegodišnje seksualno uznemiravanje i zlostavljanje:

„Od tada nije prestajao. Birao je trenutke kad smo bili sami u stanu, a njih je bilo napretek. (...)

Pomilovao bi me po kosi.

Vuk obučen u janječju kožu.

Svlačio me kao da idem na spavanje, ...

Stavljao me u krevet. Doticao me posvuda. Skidao bi se i tražio od mene da ga mazim. (...)

Radio je sve, samo što me nije doslovno silovao. (...)

I oči su mu se krijesile.

Vuk obučen u janjeću kožu. (...)

Bila sam malena trogodišnjica, četverogodišnjica, petogodišnjica djevojčica...

Prolazile su godine.“ (Rundek 2006: 34)

Jasni je s deset godina postalo jasno da je njezin otac pedofil. Kada više nije znala kako se nositi s time, odlučila se povjeriti majci, no majka je to zanijekala. Odbijala je suočiti se s time, zbog čega se Jasna osjećala izdano i razočarano. Ostala je prepuštena samoj sebi i ocu, nasilniku koji joj je sustavno uništavao sve draži djetinjstva. Njezine očaj i patnju ponajbolje odražava scena u kojoj priželjkuje koturaljke. Jasni su koturaljke predstavljale puno više od samih koturaljki – zdravo djetinjstvo, dječju razigranost, vedrinu, slobodu; sve ono što su druga djeca imala, a što je njoj prvenstveno uskratio vlastiti otac:

„Jedino ja u zgradi nisam imala koturaljke. Iako nismo bili siromašni.

Morala sam nositi suknje, podnositi njega i maminu šutnju i gledati druge djevojčice kako izvode piruete.

Blago njima. One nisu kao ja. I moja sestra.

One to znaju. Osjećaju.

Između nas je očiti jaz.“ (Rundek 2006: 43)

Znajući koliko želi koturaljke, otac ju je ucijenio – kupit će joj koturaljke ako ga seksualno zadovolji:

„- Kupit će ti tata koturaljke – rekao je i skinuo hlače.

Plaćem.

Imam deset godina i plaćem. Već znam što se događa. Već znam da je gad. Ne znam što je ucjena.

Znam da će me udariti ako ne napravim što želi.

- Kupit će tebi tata koturaljke ako me malo pomaziš – rekao je i prišao mi.

Plaćem. Radim što hoće i plaćem.

Mrzim ga.

Mislim na koturaljke. (...)

Plaćem.

Davim se u suzama. U boli. Sramoti. Užasu.

On se smješka.

Zadovoljan je.

Dobit ću koturaljke.“ (Rundek 2006: 44)

Jasna je tada bila svjesna što se događa. Znala je da će ju, ako ne napravi što želi, otac istući. Njegova nadmoć nad njom prisilila ju je da trpi. On je uživao, a nju su obuzeli tuga i sram. Čak i nakon što se pokušala ubiti, otac nije prestajao:

„Kad sam se vratila iz bolnice s bijelim zavojem oko zapešća, mislila sam da će se tata trgnuti, da će ga to odvratiti, osvijestiti, da će postati dobar otac. (...)

Kakva zabluda.

Već iduće noći došuljao se u moj krevet. Bila sam slaba i malaksala.

Mislila sam da se možda želi ispričati, zagrliti me.

Kakva zabluda.

Možda je tako i mislio. Na časak. A onda je posegnuo za mojim tijelom.“ (Rundek 2006: 49)

Nadala se da će to oca urazumiti, da će osjetiti i pokazati neku vrstu žaljenja zbog svojih postupaka, ali nije. Samo joj je nastavio činiti nažao i nije prestajao sve dok se nije razbolio i umro.

6. 3. 2. Hlače

Jasna je tri puta bježala od kuće, ali sva su tri puta bila neuspješna. Osim što je željela pobjeći od nasilnih roditelja, Jasna je željela pobjeći i od sebe. To primjećujemo po Jasninim osjećajima kada bi odjenula hlače. Iako su roditelji od nje zahtijevali da kao djevojčica nosi suknje, Jasna je više voljela nositi hlače jer se u njima osjećala snažno, ponosno, neranjivo:

„Oblačila sam hlače. Htjela sam biti muško. Htjela sam biti nešto drugo. Nestati, pretopiti se, promijeniti se.

Tata mi je bacio hlače u smeće i ispljuskao me.

- Ti nisi muško! – govorio je.

Da bar jesam.

Bože, da bar jesam.

Onda bi me pustio na miru. Onda bih bila jača od njega. Zabila bih mu nož u srce.

Izvadila sam hlače iz smeća i sakrila ih.

Ponekad bih ih obukla, kad njih nije bilo kod kuće, pa izlazila ponosno van. Obući hlače značilo je prekršiti zapovijed, zabranu. Obući hlače značilo je biti netko drugi.

Potpuno bih se promijenila. Od pogrbljene, šutljive djevojčice koja je skrivala grudi, postajala bih

odjednom ponosan ratnik.

Voljela sam te trenutke. Voljela sam nositi hlače. Sakriti se u odjeću i na trenutak zaboraviti na spol. Zaboraviti da sam žensko, da mogu biti predmet zlostavljanja i da ga šutke moram podnositi.

Nisam u hlačama imala spol. Bila sam nešto bespolno, neutralno, bez prošlosti i povijesti.

Bez sjećanja.

Kao neko novo, izmišljeno biće. Teško je to objasniti.

U hlačama sam bila jača. Neozlijeđena.

Netko drugi.

Netko sasvim drugi.“ (Rundek 2006:40–41)

Hlače su Jasni predstavljale bijeg od njenoga tijela, od vlastite tjelesnosti i bivanja djevojčicom. Biti djevojčica za nju je značilo biti slaba i samim time žrtva. Nošenje hlača joj je predstavljalo snagu, pružanje otpora te mogućnost obrata i promjene. Hlače bi joj pružile dozu buntovnosti, priliku da barem u tim trenucima pobjegne od svojih roditelja i od svoga života obilježenog zlostavljanjem, priliku da barem nakratko bude netko drugi tko može živjeti drugačijim, boljim i ljepšim životom.

6. 3. 3. Jasnina psihološka rehabilitacija

Jasnin je otac preminuo, no njegovo je djelovanje ostavilo traga na ostatku obitelji i Jasna je toga bila svjesna: „Osjećala sam da i u meni i sestri ostaju neki tami rubovi, iako tate više nema. Kako se silno trudimo da sve bude kao bijeli netaknuti zid, ali tragovi onoga što je bilo ipak ne nestaju“ (Rundek 2006: 69). Čak i godinama nakon njegove smrti Jasna se nosila s posljedicama pretrpljenog nasilja, poput drhtavice: „Nisam više gasila opuške na rukama, ali su se one ipak, iz nekog svog razloga, znale tresti, drhtati svojim ritmom uspomena“ (Rundek 2006: 68) i problema sa spavanjem: „Ja više nisam zlostavljano dijete, već mi je sedamnaest, ali u meni još uvijek živi zlostavljana djevojčica. Još uvijek mi se ruke tresu, ponekad se budim noću oblivena znojem, imam teške snove, govorim u snu i jecam. Tako mi je Draško rekao“ (Rundek 2006: 83), što su znakovi posttraumatskoga stresnog poremećaja (usp. Buljan Flander i Kocijan Hercigonja 2003:103). Na inicijativu Draškove majke Jasna je potražila psihološku pomoć, što joj nije bilo jednostavno: „Nije dobro, želim reći. Ali ne govorim. Svađala bih se. Sakrila bih se. Odustala bih. Otišla bih. Sve mi to prolazi kroz glavu“ (Rundek 2006: 86). Jasna je terapiju teško podnosila, ali je s vremenom osjećala napredak:

„Počela sam vjerovati da sam ljudsko biće. Počela sam vjerovati da nisam kriva. Prvo sam se razljutila na tatu, a onda je počelo sve dobivati jasnije obrise. U meni se polako, sasvim polako počeo javljati mir. Dobro, ne baš mir. Odsustvo nemira.

Ruke su mi počele manje drhtati.

- Terapija neće biti kratka – rekla je psihologinja. – Ne može se sve izbrisati preko noći.

Bila je otvorena.

- Sastajat ćemo se dva puta tjedno.

Isprva je bilo teško. Puno sam plakala, previše sam morala doticati ranjena mjesta, pričati... bilo mi je teško odmatati klupko, sraslo, slijepjeno suzama.“ (Rundek 2006: 88)

Jasni je olakšavajuća bila spoznaja da nije jedina koja je takvo što proživljavala. Na terapiji je upoznala i druge koji su bili žrtve zlostavljanja: „Na terapiji sam upoznala i druge koje su zlostavljali njihovi roditelji, stričevi, ujaci, susjedi, pa čak i svećenici. Shvatila sam da nisam sama“ (Rundek 2006: 91). Tijekom procesa terapije Jasna se i dalje borila s posljedicama, no unatoč tome nije odustajala:

„Još uvijek ponekad osjećam potpuno neopravdan nemir koji mi razdire utrobu. I ne mogu si pomoći.

Trajna posljedica.

Ali nisam odustala. Nisam odustala od sebe i svoga života, to je najvažnije. Ako me nije volio otac, ne znači da ja ne trebam voljeti sebe. Tako je rekla psihologinja.

I to je istina.“ (Rundek 2006: 91)

S vremenom je shvatila koliko joj je terapija bila potrebna i koliko joj je pomogla: „Kad se sjetim, isprva sam terapiju doživjela kao nešto usputno i nevažno, a tek poslije sam shvatila koliko mi je pomogla u životu. Vratila mi je nadu“ (Rundek 2006: 92). Jasna je počela vjerovati u sebe i planirati budućnost – upisati Pedagoški fakultet, udati se za Draška te izgraditi vlastitu zdravu, stabilnu i sretnu obitelj.

6. 3. 4. Bijelo

Jasnino se odrastanje može opisati pomoću bijele boje. Vijenci raznovrsnog cvijeća na očevu grobu podsjetili su Jasnu na fotografiju na kojoj je odjevena u bijelu haljinicu i nosi vjenčić od bijelih visibaba na glavi. Ta fotografija Jasni predstavlja idiličnu, gotovo nestvarnu sliku njezinoga ranog i sretnog djetinjstva:

„Cvijeće me podsjetilo na rano djetinjstvo. Na bijele vjenčiće koje smo od visibaba i tratinčica plele mi, malene djevojčice, na livadi ispred zgrade u kojoj sam živjela, pa ih ponosno stavljale na glavu i koračale kao kraljice.

Bijeli vjenčići. Znale smo se tako okruniti i mi, malene princeze i vile, pa trčati dvorištem u proljeće. Sjećam se onog mirisa trave i one osobite svježine koja se miješala u prepoznatljiv miris proljetne radosti, bezbrižnosti i vedrine.

Imam jednu fotografiju u svom albumu. Ja u bijeloj haljinici s bijelim vjenčićem u kosi. Slika se doima nezemaljski. Prozračno i nježno. Pod punim svjetlom sunca vidi se moja djetinja ljepota i osmijeh i nedužnost. Čini se da nisam ljudsko biće nego nebeska maglica, nevini ljetni oblak.“
(Rundek 2006: 15)

Bijela haljinica i bijeli vjenčić predstavljaju njeno kratko razdoblje dječje nevinosti, razigranosti i slobode. Otac joj je umro i Jasna žali za njime, ali više žali sebe i svoje upropašteno djetinjstvo:

„Plaćem. Zašto ja plaćem?

Pa, umro mi je otac.

Moj tata. Dragi tata koji me vodio u zoološki vrt, na sanjkanje, tata koji me volio...

Ali, ne plaćem samo zbog toga. Plaćem zbog svog djetinjstva, bijelog vjenčića na glavi, djetinje nevinosti i ljepote. Plaćem i zbog sebe (Rundek 2006:18).

Tata je pokopan danas, u petak, a ja mnogo, mnogo prije negdje u dobi od tri godine. Negdje u vrijeme kad je škljocnuo fotografski aparat – ptičica! – i uhvatio u trku srnu, malenu djevojčicu u bijelom.“ (Rundek 2006: 19)

Na početku romana Jasna govori o tome kako je ona već ranije pokopana, čime daje naslutiti da joj se dogodilo nešto loše zbog čega se tako osjeća. To potvrđuje izgled njezine desne ruke pune ožiljaka i izgrizeni nokti. Takvo je stanje u Jasni pobudilo ona druga, loša sjećanja na dane odrastanja. Sjetila se svoga boravka u bolnici gdje su joj previli ruku nakon što se pokušala ozlijediti:

„Još se sjećam zavoja koji su mi bili omotani oko dlana. Bili su bijeli poput onog bijelog vjenčića od visibaba. Omotali su spaljenu kožu koja je na bijelom zavoju ostavila krvavi i gnojni trag. (...) U bolnici su me stavili na bijele plahte i krvavu ruku mi omotali bijelim zavojem. Bijelo je bilo umrljano crvenilom moje krvi.

Bijelo.

Nevino bijelo.

Bolnički bijelo.

Bijelo kao visibaba u vjenčiću u kosi.“ (Rundek 2006: 21)

Bijeli zavoji i bijele plahte uprljane gnojem i krvlju simboliziraju nasilno oduzeto razdoblje sreće i nevinosti. Djetinjstvo koje je trebalo biti lijepo i sretno razdoblje uništio joj je vlastiti otac, ali i majka koja je znala što se događa, ali je odlučila šutjeti. Osim što su roditelji Jasni nanosili fizičku bol, bili su zaslužni i za onu duševnu koju predstavljaju antropomorfizirane bijele svijeće, svijeće koje plaču: „Ovdje na groblju širi se svjetlost upaljenih svijeća. Valjda da osvijetle prolaz u drugi svijet. Bijele su. Polako dogorijevaju. Plaču“ (Rundek 2006: 36). Bijele uplakane svijeće simboliziraju Jasninu ranjenu i nevinu dušu koja je puno trpjela i patila. Čak je i nekoliko godina nakon očeve smrti Jasna nastavila osjećati posljedice traumatičnoga djetinjstva te potražila psihološku pomoć. Terapija je bila teška i dugotrajna, ali Jasna se osjećala bolje. Njezina ranjena psiha postupno se oporavljala što je slikovito prikazano padanjem snijega na Božić: „Bijele snježne pahuljice kovitlaju se i pokrivaju neravnine na cestama i puteljcima, skrivaju sivilo i nečistoće. Bijelo. Sve je bijelo“ (Rundek 2006: 111).

Ovaj adolescentski roman progovara o adolescentskoj seksualnosti u kontekstu seksualnog zlostavljanja u obitelji i pedofilije iz perspektive žrtve adolescentice, a nakon čijeg je čitanja teško ostati ravnodušan. Odrastao muškarac, otac glavne junakinje, seksualno je iskorištavao svoje dvije kćerke zloupotrebljavajući svoju fizičku nadmoć i autoritativni položaj u obitelji, a majka je poričući neizravno podržavala očevo ponašanje. U središtu je pozornosti duševno stanje žrtve, protagonistice adolescentice, njezine misli i načini na koje se nosi sa zlostavljanjem, osjećaji, psihičke i fizičke posljedice dugogodišnjeg zlostavljanja u obitelji te njezina teška i dugotrajna psihička rehabilitacija. Roman tako stvara diskurs o osjetljivome razdoblju adolescencije i o adolescentskoj seksualnosti kroz prizmu nasilnoga i traumatičnog iskustva zbog zlouporabe seksualne moći odraslih. Didaktična dimenzija romana očituje se u ukazivanju potrebe za fizičkom i emocionalnom sigurnošću u vlastitoj obitelji od najranije dobi, a fokus je i na izazivanju empatije i podizanju svijesti o pedofiliji kao općedruštvenom problemu o kojemu je potrebno otvoreno i javno govoriti i koji treba spriječiti te na potrebi i važnosti pružanja psihološke pomoći žrtvama koje su pretrpjele nasilje.

6. 4. Ivona Šajatović: *Strogo povjerljivo: obitelj Barić*

Adolescentski roman *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* Ivone Šajatović objavljen je 2011. godine i jedan je od romana koji (kao i prethodni) progovara o problemu seksualnog zlostavljanja djece u obitelji. U romanu pratimo jedanaestogodišnju djevojčicu Katju Barić koja živi u naizgled skladnoj obitelji. Katja stanuje u Rijeci u stanu zgrade sa svojim roditeljima. Otac joj je poznati lokalni političar, a majka ne toliko poznata slikarica. Imaju kućnu pomoćnicu Ljiljanu (Lili) koja je Katji posebno draga i s kojom ima odnos poput onog majke i kćeri. Katjin je najbolji prijatelj Zoran (Zoki) koji boluje od leukemije, a živi u susjednom stanu s maćehom Desom gdje su njih dvoje provodili najviše vremena zajedno. Međutim, iza zatvorenih vrata, unutar četiri zida obitelji Barić, Katja je prolazila kroz kalvariju. Otac joj je bio zlostavljač i seksualni predator koji je svoje seksualne maštarije projicirao na svoju vlastitu kćer. Majka, psihički bolesna te i sama žrtva očeva emocionalnog nasilja, tukla ju je, a znajući za ono što se događa kad nije prisutna, Katju je prepustila ocu pedofilu što je za nju u konačnici bilo pogubno.

6. 4. 1. Očevo seksualno zlostavljanje Katje

Očevo seksualno uznemiravanje i zlostavljanje Katja je prvi put doživjela s jedanaest godina. Te je večeri otac došao doma i po ulasku u stan posegnuo za čašicom viskija: „- Bok ljepotice. – rekao je odsutno, i natočio si viski koji je oduvijek stajao na malom staklenom stoliću. Povukao je dugi gutljaj i na trenutak zatvorio oči, a onda svoju pažnju usmjerio na kćer“ (Šajatović 2011: 19). Katja ga je molila za dvije ulaznice za dobrotvorni božićni ples koji je organizirala njegova politička stranka. Nakon što joj je dao ulaznice, Katja je oca oduševljeno zagrlila, no očevo je uzvratanje ljubavi tada krenulo u krivom smjeru:

„Rukom ju je stezao oko struka. – Ti si tatina curica, najbolja tatina curica. – mumljao joj je u kosu i iznenada mu je ruka skliznula niz njene traperice u međunožje, stišćući je žestoko. Katja se ukočila čitavim tijelom i opet osjetila one poznate trnce koji su joj probadali prsa kad bi majka vikala ili je udarila.

- Tata, grebeš me... - počela se koprcati u njegovom naručju, osjećajući kako joj nestaje zraka, ali stisak njegove šake nije popuštao. “ (Šajatović 2011: 20)

Čuvši majčin glas, otac je popustio sa svojim stiskom, no Katja je svejedno te večeri predosjetila da za nju više ništa neće biti kao prije. Nakon što joj je majka otišla u Švicarsku, Katja i otac ostali su sami. Na samu Badnju večer pripit ju je otac prisilio na oralni seks:

„Osjećala je kako smrdi po viskiju pa se počela migoljiti u želji da se oslobodi, ali otac ju je zgrabio s obadvije ruke i nastavio mumljati stišćući usne na njezine.

Vidjela je da otac slobodnom desnom rukom otkopčava šlic svojih na crtu izglačanih hlača i sledila se od užasa vidjevši da kroz rasporak bijelih gaća izvlači svoj nabrekli penis. (...)

... njegovi koščati prsti zarili su joj se u desno rame i vukli je prema naprijed, prema tom odvratnom napetom komadu mesa koje je vonjalo po mokraći i vuklo joj želudac u čvor.

- Ti si moja ljepotica, ti voliš tatu, hajde stavi ga u usta, hajde, otvori usta, to će tati biti najbolji poklon za Božić – krkljao je i navlačio joj lice sada već s obadvije ruke na crvenu nakupinu kože dok je Katja užasnuta stiskala usne, ...

- Nemoj tata, nemoj molim te! – zajecala je osjećajući da se guši jer joj je nešto razjapilo usta do krajnjih granica i guralo se duboko u grlo, ne ostavljajući joj mogućnost da diše i da ga još moli.

- Tako, ljepotice moja, tako, ti voliš svoga tatu, ti me jedina voliš. – navlačio joj je glavu na svoje tijelo kao da je jo-jo na plastičnom koncu, sve brže i jače ...

Činilo joj se da joj se rubovi usana deru poput tankog papira i da ona masa u njezinim ustima postaje sve veća i veća, gurajući joj oči prema van sa svakim naglim trzajem kojim se očevo tijelo zabijalo u njeno lice. (...) Nešto gusto i ljigavo joj se cijedilo niz otečeni jezik i kada je udahnula da zgrabi kisik tijelo joj je poletjelo kroz neki skliski tunel i propalo u ništavilo.“ (Šajatović 2011: 43–45)

Na božićno jutro Katji su navirale slike sinoćnjega događaja. Uvjeravala je samu sebe da je to bila noćna mora, da se to nije dogodilo, sve dok se očevo nasilno seksualno ponašanje nije ponovilo – i to na godišnjicu smrti njegova oca. Ljut što mu se Katjina majka ne javlja i što će zakasniti na groblje, Katjin je otac „uspup pogledao na sat i natočio viski u kristalnu čašu“ (Šajatović 2011: 58). Dok se Katja presvlačila u svojoj sobi za odlazak na groblje i kasnije za večeru kod bake, otac ju je promatrao, a zatim krenuo s nje silovito skidati ono malo odjeće koju je u tom trenutku imala na sebi:

„Svoje široke dlanove spustio je na njezine od jeze ledene obraze i poljubio je pravo u usta.

- Ti uvijek tatu usrećiš, zar ne? Ti me jedina voliš, zar ne? – govorio je i gurao je prema krevetu, sve dok se spletena u napola obučene čarape nije srušila na leđa.

'Jel' da ćeš za Božić pokloniti tati nešto lijepo...'

'Nisam sanjala, nisam sanjala, nisam sanjala... neeeeeee...'

Glasovi u Katjinoj glavi su bubnjali do zaglušenja dok je on stišćući je jednom rukom, drugom vukao njezine vunene čarape prema dolje i svojim koščatim prstima zarivao se u mjesto gdje završava trbuh i počinju njezine bijele gaćice s ružičastim oblacima.

- Ti ćeš tati pomoći da mu bude bolje, da mu bude lijepo, ti slatka moja curica...
Već ju je drobio svojom težinom, dok joj je glava kao u zaklanog pileta visjela na jednu stranu...
Noge joj je razmaknuo svojima i ona je osjećala da joj prepone pucaju poput suhog triješća i da joj nešto oštro i tvrdo para tijelo na dvije polovice.
Sve je u njoj pucalo i vrisak je izletio iz usta ali se pretvorio u krkljaj zagušen njegovim teškim dlanom. Bol je bila toliko nepodnošljiva...
Dok je izašao iz njezine sobe, gledala je u svoje razmaknute tanke bijele butine po kojima se na mjestima crvenila krv i sluz...“ (Šajatović 2011: 59–60)

Ni majčin povratak iz Švicarske oca nije omeo u njegovim namjerama. Birao je trenutke kad bi Katja i on ostajali sami, a nerijetko je samom činu prethodila njegova konzumacija alkohola. „Sve se vrtjelo u krug. Ponavljalo se dva-tri puta na mjesec“ (Šajatović 2011: 68), a potrajalo je više od godinu dana. Nije joj dao mira čak ni kad bi uspjela zaspati:

„... i kad je Katja osjetila neki čudan pritisak kroz lagani san, već je bio na njoj, već joj je zadignuo ljetnu haljinicu i grubo vukao gaćice, natiskujući se na nju i derući joj međunožje kao i svaki put, nakon čega su joj ostale tamne modrice na nogama, bijele krizanteme i mrtve djevojčice u snovima .
- Tako, budi dobra tatici, moja najdraža djevojčica...- govorio je hroptavim glasom kao i uvijek, mlatareći po njoj, dok su joj iskolačene oči zurile u strop“ (Šajatović 2011: 90).

Prisilo ju je na to neposredno prije odlaska na stranački predizborni skup. Bilo je ljeto i Katja je tih nekoliko dana provodila kod bake. Otac je došao do bakine kuće kako bi ih obje poveo sa sobom, no kako se baka još nije vratila iz frizerskog salona, otac je iskoristio priliku i prisilio Katju da ga oralno zadovolji:

„Nasmijao se široko ugledavši je, a oči su mu se krijesile, kao da je divlji mačak u mraku.
Nije čula što govori, ni vidjela micanje njegovih usana, samo je zurila u onu ogromnu stvar koju joj je gurao prema ustima, stišćući joj jednom rukom vilice kako bi je natjerao da što jače otvori usta. (...)
Bijelo i sluzavo na jeziku, dok se on izvlači iz njezinih usta kao iz ogromne nezaliječive rane.
Crno i sluzavo u njezinim prsima zalijeva joj pluća.
Ona krklja. Tata zakopčava šlic.“ (Šajatović 2011: 98–99)

To je ujedno bio posljednji put da je Katja proživljavala tu patnju. Iste je večeri odlučila prekinuti očevo izživljavanje počinivši samoubojstvo.

6. 4. 2. Bijele krizanteme

Katjin je otac u povodu obljetnice očeve smrti naručio cvijeće – bijele krizanteme – za očev grob. Naručio ih je specijalno za tu prigodu jer im nije bila sezona. Cvijeće je donijela Lili i ostavila ga u Katjinoj sobi. Dok se Katja spremala za polazak, otac je nasrnuo na nju. Dok ju je gnječio svojim tijelom, Katja je rukom posegnula za košarom s cvijećem i pustila da krizanteme padaju po njoj, „jedna po jedna, sve dok je u potpunosti nisu prekrile. Krupne bijele krizanteme za mrtvu djevojčicu“ (Šajatović 2011: 60). Tada joj je otac oduzeo nevinost i Katja je prvi put osjetila kako ju njezino vlastito tijelo napušta, da ne može upravljati njime, a bijele, razasute krizanteme postale su konstanta njezinih snova: „Noću je sanjala bijele krizanteme koje je prekrivaju tako da više ne može disati“ (Šajatović 2011: 62). Svaki put kad bi je otac seksualno napastovao u Katji se javljao isti osjećaj nemoći, ništavnosti, umrtvljenosti popraćen slikom bijelih krizantema: „I opet je leljala po zraku poput laganog balona i gledala u onu mrtvu djevojčicu ispod sebe koja se prestala koprcati i opet je bacala bijele krizanteme po njoj, da je pokrije da sniva u miru božjem, da više ništa ne osjeća, da joj bude lako“ (Šajatović 2011: 65). Bijele su krizanteme tako poprimile simbol oduzimanja djetinjstva i nevinosti, traume i smrti koju je Katja zbog svoje bezizlazne situacije priželjkivala i kojoj se samostalno prepustila. Počinila je samoubojstvo bacivši se u bunar:

„Odjednom je izgubila ravnotežu i osjetila kako joj se tijelo prebacuje preko betonskog ruba. Uplašena, glavom prema dolje, letjela je u mračan ponor sve dok se nije sudarila sa tvrdom i hladnom površinom vode. Trajalo je samo minutu. Samo minuta trebala je svježoj bunarskoj vodi da joj iz prsa istisne sve iglice, sav onaj crni mulj, svu sluzavu bol i beznađe koje joj se u njima natisnulo u dvanaest godina njezina života“ (Šajatović 2011:106).

Prije nego što su joj zjene ugasle znala je da joj je želja ispunjena. Ovaj put je prestalo. Zauvijek prestalo. Konačno noć bez krizantema. “ (Šajatović 2011: 107)

6. 4. 3. Izostanak pomoći

Katjina je majka bila psihički bolesna i također emocionalno zlostavljana od strane supruga, no iako su pojedine situacije i ponašanje ukazivali na to da s Katjom nešto nije u redu, njezina majka tome nije pridavala osobitu pozornost koja bi, u konačnici, mogla spasiti Katju od očeva napastovanja:

„... a Katja je još uvijek ležala na podu, nogu raširenih i trenirke neuredno navučene na tijelo, ali mama uopće nije gledala u nju, samo je otišla u kuhinju. (...) Ni ne pogledavši je, rekla joj je da

postavi tanjуре, a Katja je neko vrijeme samo zurila u nju željna da se okrene da vidi njezine iskolačene oči i da ju pita što joj je, da ju bar pita što joj je, možda bi uspjela istisnuti glas, možda bi je grlo i pluća ovaj put poslušali, kad bi se mama okrenula i brižno je zapitala što joj je.“

(Šajatović 2011: 66)

Katja se nadala da će je majka barem jednom pogledati i shvatiti da joj treba njezina pomoć da se izvuče iz situacije koja ju je izjedala, no majka je to sve odlučila ignorirati i praviti se da je sve u redu iako je bila svjesna što se događa. Katja joj je to zamjerala do mjere da ju je zamrzila jer je ona sve znala i mogla ju je spasiti, ali je odlučila da to ne učini:

„Katja je još čučala sklopčana u kutu dnevnog boravka i jecala. Svaki put je bilo sve teže, a ona je bila tu, dva metra od nje i mogla ju je spasiti da je htjela, mogla je učiniti da sve prestane, da više noću ne sanja te proklete bijele krizanteme ...

Fokusirala ju je očima u želji da ju navede da svrne na tren svoju pažnju na nju.

Mama je uzimala cigaretu iz torbice i na tren je pogledala, a onda opet okrenula glavu na drugu stranu. (...)

Mama je pušila i listala novine i Katja ju je mrzila, sad ju je zaista mrzila jer ju je izdala, jer joj nije željela pomoći, a znala je, znala je. Bila je gora od oca.“ (Šajatović 2011: 70)

Da s Katjom i njezinom obitelji nešto nije u redu, prva je uočila školska psihologinja kojoj je Katja u mjesec dana dva puta bila poslana zbog neprimjerenog ponašanja prema drugim učenicima. Prvi put psihologinja tome nije pridavala osobit značaj, no drugi je put, promotrivši Katjin pomalo boležljiv izgled, ipak odlučila odvojiti više vremena i porazgovarati s njom kako bi utvrdila razlog takvom ponašanju i izgledu. Isprva je sumnjala na poremećaj u prehrani, no slušajući „Katjine odgovore odjednom joj je zazvonilo zvono za uzbunu u glavi. Komadići su sjeli na svoje mjesto i ona se u sebi zgrozila“ (Šajatović 2011: 79), a kad ju je upitala: „- Što bi učinila kad bi tatu vidjela golog?“ (Šajatović 2011: 80), Katja se ukočila i minutu je gledala bez treptaja. Katjina je reakcija psihologinji potvrdila sumnju da ju otac seksualno zlostavlja. Psihologinja je nastojala pomoći Katji u svakom pogledu. Odmah se obratila ravnatelju u vezi s Katjinim slučajem, no nije naišla na njegovo razumijevanje i suradnju. Istoga je dana posjetila Katjinu obitelj kako bi ispitala obiteljsku situaciju. U stanu je zatekla Katju i njenu majku staklenih očiju koja je lagala o svemu o čemu ju je psihologinja ispitivala. Sutradan je ponovno upozorila ravnatelja na alarmantnu situaciju u Katjinoj obitelji. Trudila se dokazati mu da je u pravu i da treba nešto poduzeti u vezi s time, no ravnatelj je bio vidno iznerviran njezinim

inzistiranjem. Umjesto da poslušati psihologinju, on ju je podsjetio na dane kada je tražila posao, a koji je nakon četiri godine na burzi jedva uspjela dobiti, nakon čega joj je zaprijetio: „E, pa ako ne prestanete trabunjati gluposti o zlostavljanoj djeci u ovoj školi, i to djeci važnih političara, opet ćete ga tražiti i vjerujte mi, potrudit ću se da ga ovaj put još teže nađete. Ne samo ja nego i Katjin otac“ (Šajatović 2011: 88). Nakon te prijeteće psihologinje se prisjetila svoje teške financijske situacije prije nego što je dobila posao. Ravnateljve su je riječi natjerale da se povuče i da prekine sa svojim namjerama da pomogne Katji zbog čega se i sama osjećala jadno i nemoćno: „Izašla je iz ureda osjećajući da se prodala po prvi put u životu i što je najgore, znala je da to vjerojatno nije ni posljednji put“ (Šajatović 2011: 88). U strahu za vlastitu egzistenciju prekinula je s djelovanjem koje je Katji moglo pomoći i izvući je iz grozne obiteljske situacije.

Osoba koja je svjedočila pedofiliji gospodina Barića bila je Lili, njihova kućna pomoćnica. Toga je dana skuhala Katji ručak i otišla u stan preko puta k Silviju. Petnaest minuta nakon što je izašla, Katjin je otac ušao u stan i nasrnuo na Katju koja je spavala na dvosjedu u dnevnom boravku. Međutim, Zokija je odvela hitnu pomoć i Lili je htjela o tome odmah obavijestiti Katju. Znajući da Katja vjerojatno spava, Lili nije željela zvoniti pa je odlučila obzirno ključem otvoriti vrata stana Barić. „Brzo je prošla hodnikom vukući teško svoju kraću nogu, a onda naglo zastala na vratima dnevnog boravka. Barić je natiskivao svoje tijelo na malu Katju, a ona je šutjela i nije se micala ispod njega“ (Šajatović 2011: 90). Ugledavši taj prizor pred sobom, Ljiljani je od šoka pozlilo: „Zacrnilo joj se pred očima i brzo se primila za dovratnik da ne padne, a kad joj se za sekundu vratila slika osjetila je mučninu kako joj se penje iz dna želuca na usta prekrivši ih šakom, naglo se okrenula i izašla a da nijedno od njih dvoje nije primijetilo“ (Šajatović 2011: 90). Lili još dugo nakon toga nije mogla procesuirati taj događaj. Ona je bila neiskvarena i povučena djevojka sa sela. Kako je bila neobrazovana, nije uopće mogla shvatiti činjenicu da pedofilija postoji i da se događa u njezinoj neposrednoj blizini. Nije mogla razumjeti ni Katjino ponašanje, te „složene psihičke mehanizme obrane u djeteta koje ga dovedu do toga da mirno sjedi nakon užasa koji mu se desi i ne oda se čak ni treptajem oka“ (Šajatović 2011: 92). Trudila se potisnuti tu groznu sliku iz glave uvjeravajući samu sebe da nije dobro vidjela, da je to krivo shvatila. Nekoliko je puta htjela reći Silviju za to, ali nije uspijevala, uvijek ju je nešto kočilo sve dok jedne večeri ona i Silvijo nisu gledali neki dokumentarac u kojem se spominjao porast seksualno zlostavljane djece. Tada je u Lili prelomilo. Suočila se s istinom i ispričala je Silviju što je vidjela onoga dana u stanu obitelji Barić. Silvijo je bio zgrožen, a Lili je tek tada, kad je to

izgovorila naglas, postala svjesna da je to stvarno i da se događa maloj Katji. Odlučili su odmah iduće jutro otići na policiju. Međutim, iduće je jutro bilo prekasno. Katja je iste večeri počinila samoubojstvo bacivši se u bunar u vrtu stare i trošne Ljiljanine kućice.

Ovaj adolescentski roman progovara o seksualnom zlostavljanju u obitelji, o pedofiliji eksplicitno prikazujući očevo seksualno iskorištavanje vlastite kćerke prilikom čega je otac često bio pod utjecajem alkohola. Iako na prvu ostavljaju dojam skladne i sretne obitelji, u obitelji Barić postojali su krucijalni problemi za koje nitko nije znao. Katjina majka bila je psihički nestabilna, otac emocionalni i seksualni zlostavljač, a Katja emocionalno zanemareno dijete. Kada su pojedinci shvatili što se događa u obitelji Barić, nisu na vrijeme djelovali kako bi to spriječili. Nestabilna obitelj, nesigurnost, izostanak pomoći i psihička frustracija nagnali su Katju da poćini samoubojstvo. Samoubojstvo je prikazano kao jedino rješenje njezine situacije, „spas“ koji je toliko iščekivala i priželjkivala, što možemo shvatiti kao svojevrsnu kritiku društva, institucija, sustava, svih onih koji su za postojanje problema znali, a nisu reagirali i tako propustili priliku spriječiti zlostavljanje i spasiti mladi život. Roman tako stvara diskurs o adolescentima koji ovise o odraslim autoritetima i o adolescentskoj seksualnosti obilježenoj zlostavljanjem. Katjina tragićna sudbina ističe važnost djelovanja, prijavljivanja i sankcioniranja nasilja koje žrtvama može pružiti nadu i priliku za bolji život.

6. 5. Rosie Kugli: *Nisam ti rekla...*

Adolescentski roman *Nisam ti rekla...* autorice Rosie Kugli objavljen je 2015. godine. U romanu pratimo protagonisticu, adolescenticu Hedu koja nakon upisivanja elitne zagrebaćke gimnazije stjeće nova poznanstva. Upoznaje se s punkerima, rokerima i šminkerima te otkriva brojna mjesta za okupljanje mladih i noćne izlaske. Njezina druženja s prijateljicama popraćena su i razgovorima o seksualnim temama što rezultira buđenjem Hedine vlastite seksualnosti. Kada Heda odlazi s ocem na ljetovanje na otok udaljen od gradske vreve, upoznaje Šimu, svoju prvu veliku ljubav. S njime stupa u vezu i zajedno proživljavaju pravu ljetnu romansu. Međutim, kada je došlo vrijeme za Hedin povratak u Zagreb, njihova veza nailazi na teškoće i ne uspijeva opstati. Uz ljubavne Hedu prate i obiteljski problemi (toksićan odnos s majkom, rastava roditelja, oćeva veza sa studenticom) koji ju dovode do emocionalne krize i krize identiteta. Heda se zato upušta u razne avanture u nadi da će se osjećati bolje, no česti noćni izlasci popraćeni konzumacijom alkohola i drugih opojnih sredstava doveli su je do tragićnoga kraja.

6. 5. 1. Hedina seksualnost

Heda je imala dugu plavu kosu, tirkizne oči te pravilno poredane zube koji su bili rezultat nošenja aparatića, a zbog čega se često smijevala. Bila je svjesna svoje ljepote i privlačnosti: „Imala sam ono nešto, a to nešto privlačilo je dečke. Svidala sam im se, osjećala svoje poglede, a često i ruke na nezgodnim mjestima. Nije tajna da su dečki voljeli šlatati, dok su se cure glupo cerekale.“ (Kugli 2015: 54). Prijateljice su joj zavidjele na lijepom izgledu i skladnim oblinama: „- Da, da... lako tebi! – durila se Lara. – Ti si svoje obline istesala...“ (Kugli 2015: 59), posebice bujnom poprsju: „- Da, i ja bih sve dala da imam cice ko ti – ubacila se Vanesa“ (Kugli 2015: 61). Spolne su promjene poput rasta grudi i dlačica na intimnim mjestima Hedi isprva predstavljale teret: „Kad su mi počele rasti grudi, smatrala sam to nepotrebnom gnjavažom i najradije bih ih prebacila preko ramena, poput ruksaka. Smetale su mi. Samo sam željela da nestanu, da ih se riješim... (...) Sjećam se da sam nakon prve brijačine nalikovala na ježa koji je pao pod kosilicu“ (Kugli 2015: 61–62). Ipak, s vremenom je naučila kako se nositi s njima te uvidjela prednost svoga atraktivnog izgleda. Izgled, ljubljenje, veze i seks bile su česte teme njezinih razgovora s prijateljicama. One su vrlo otvoreno pričale o tome jer im je to bilo vrlo uzbudljivo i zanimljivo, dok je Heda o tome slabo govorila i imala ravnodušan te pomalo negativan odnos prema ikakvim intimnostima, što primjećujemo u njezinom razmišljanju o ljubljenju: „Ljubila sam se, ne zato što sam prema svom izabraniku osjećala fatalnu privlačnost nego zato što sam trebala probati. Morala sam probati sve šta se nudilo, ali osim gađenja ništa nisam osjetila“ (Kugli 2015: 49). Ljubljenje je za nju bilo samo još jedno u nizu iskustava koje je morala doživjeti kakvo god ono bilo. Vanesa i Lara nisu se mogle načuditi njezinoj nezainteresiranosti za suprotni spol što je u Hedi ponukalo misao da je možda frigidna: „Zašto me dečki nisu zanimali onako kao Laru, Vanesu i većinu cura u razredu? Jesam li možda frigidna? – stresla sam se od užasa“ (Kugli 2015: 50). Kako je seksualnost postala neizbježan dio njihovih razgovora, u Hedi je sve više jačala seksualna znatiželja koja ju dovodi do tjelesnog uzbuđenja: „Kad smo razgovarale o onim stvarima (a razgovarale smo stalno), osjećala sam se nekako neobično. Bilo mi je toplo, gotovo vruće. Žudnja koju sam osjetila postala je gotovo tjelesna“ (Kugli 2015: 63). Javljale su joj se seksualne misli: „Kad bih ostala sama, zatvorila bih oči, a u glavi su mi plutale razne slike. Neobične i nimalo pristojne“ (Kugli 2015: 63), njezino zanimanje za vlastito tijelo postaje veće: „Sve češće stajala sam pred velikim ogledalom. Prije toga panično sam provjeravala jesu li vrata zaključana. Pažljivo sam gledala, proučavala...“

(Kugli 2015: 63) te počinje masturbirati: „Bila sam svjesna i fizičke želje koju više nisam željela potiskivati. Sve češće kliznula bih prema dolje. U početku bih, čudno posramljena, brzo micala ruku. S vremenom je istraživanje tajnih odaja postalo temeljitije“ (Kugli 2015: 63). O masturbaciji su govorili na nastavi: „U školi su govorili o masturbaciji kao normalnom dijelu odrastanja i zdravog života“ (Kugli 2015: 63), no izvan nastave o toj su temi otvoreno razgovarali samo dečki: „Dečki su stalno govorili o drkanju, ali mi cure nikad nismo govorile o tome što radimo u mraku svoje sobe. Bilo nas je sram. I ja sam osjećala sram dok sam to činila“ (Kugli 2015: 63). Heda je bila svjesna da masturbacija nije ono pravo i željela je da njezin prvi spolni čin bude s dečkom u kojeg će se zaljubiti i koji će nju voljeti i obožavati. Međutim, Hedi se na ljubavnom planu ništa nije događalo i brinula se zbog toga jer nije željela biti uskraćena za seksualno iskustvo i ostati „junferica“ (djeвица).

Nakon što ju je mama jednoga ljetnog jutra iznenadno probudila, ljutita Heda i njezin otac krenuli su na ljetovanje. Dolazak na otok i život na selu, bez vode i signala, isprva su joj teško pali, no s vremenom se naviknula. Na otoku je upoznala Šimu: „U trenutku kad se pojavio onako visok i crn, kovrčave kose u kojoj je još bilo soli, čvrsta i mišićava tijela, osjetila sam kao da me netko svom snagom udario u trbuh“ (Kugli 2015: 88). Bila je to ljubav na prvi pogled, a njihova je međusobna privlačnost bila toliko snažna da je Hedu preplavila tjelesna žudnja: „Oči kao da su bile zalijepljene za njegovo tijelo. Gledala sam njegove snažne ruke i odjednom sam samo razmišljala o tome što bi mi mogao činiti. I te njegove usne!“ (Kugli 2015: 92). Promatrajući Hedu, i Šime se seksualno uzbudio: „Odjednom se promeškoltio, a ja sam ugledala buđenje muškosti. Žar iz njegova tijela, nabreknuće koje nije mogao skriti.“ (Kugli 2015: 92). Istoga je dana Šime Hedu prvi put poljubio: „U tom trenutku privukao me k sebi. Silovito. Strasno. Poljubio me, a ja sam isto tako strasno, uzvratila poljubac“ (Kugli 2015: 96). Njihova su se druženja potom nastavila. Stupili su u vezu i Heda je bila uistinu sretna te je odlučila sa Šimom otkriti taj veliki misterij, ući u klub odraslih (Kugli 2015: 105). Njezin prvi spolni odnos dogodio se u vrlo romantičnom ambijentu, u jednoj maloj uvali pod okriljem zvjezdane noći. Netom prije tog velikog koraka Šime se želio uvjeriti da i ona to želi učiniti nakon čega su se prepustili nježnostima:

„Nježno je ljubio moje usne, a onda se polagano spuštao prema vratu, grudima, trbuhu... Njegova kosa škakljala mi je lice, nos. Željela sam zariti zube u njegovu kosu, vikati od uzbuđenja, užitka,

ali bila sam omamljena gotovo do nepokretnosti. Osjećala sam trnce koji struje tijelom i toplinu koja me preplavljuje...” (Kugli 2015: 106)

Heda je bila svjesna da je njezino ponašanje bilo neodgovorno jer je u tom trenutku zanemarila moguće posljedice nezaštićenog odnosa: „U toj noći pod zvjezdanim nebom, u njegovu stisku, nisam marila. Mislim, tko normalan može razmišljati o spolnim bolestima i mogućoj trudnoći kad se sprema lansirati u orbitu?“ (Kugli 2015: 106). Pokušavala je opravdati svoje postupke zbog užitka kojem se nije mogla oduprijeti i prepustila se Šimi:

„Zašto bih se sad suzdržala i zaustavila? Svaki mišić moga tijela bio je napet, leđa su mi se izvijala poput gumene opruge, dok mi je dolazio u susret snažnim i prodornim trzajima. Odjednom me probode bol, snažna i žestoka. Potrajala je samo trenutak, dva, a onda... onda sam osjetila ono nešto. Duboko u sebi, u nekom tajnom mjestu, nepoznatom čak i meni, polako je raslo i širilo se dok se nije pretvorilo u ponor. (...) U trenutku kad sam ga osjetila u dubini svojega bića, u svim stanicama svoga mozga, u tom uzavrelom trenutku u kojem osim nas više ništa nije postojalo, u tom jednom, jedinom trenutku, postala sam jedna druga.“ (Kugli 2015: 107)

Hedi je to bilo pozitivno i lijepo iskustvo koje je njih dvoje još više zbližilo. Čitave su dane provodili zajedno, sretni i zaljubljeni. No, romansi se bližio kraj – Heda je shvatila da se ona i Šime moraju razdvojiti, da se ubrzo mora vratiti u Zagreb gdje ju čeka mnogo novih avantura. I Šimu i nju obuzeli su strah, nesigurnost i tuga jer su se morali rastati. Šime je Hedi otvoreno govorio koliko mu znači i više joj je puta rekao da je voli, no Heda njemu to nije htjela priznati premda je osjećala isto. Počela ga je odbijati od sebe misleći da će joj tako biti lakše podnijeti rastanak. Što se više bližio Hedin povratak u Zagreb, u Hedi je emocionalna nesigurnost sve više rasla: „Tih sam dana bila kao neka podvojena ličnost. Jedan dio mene želio se vratiti u Zagreb, a drugi... Jedan dio želio je priznati da sam se zaljubila, ali onaj drugi...” (Kugli 2015: 115). Otišla je u Zagreb, a Šimi nije rekla da ga voli: „I nisam mu rekla. Nisam izgovorila te dvije čarobne riječi. Čarobne riječi koje je on tako želio čuti“ (Kugli 2015: 115). Otada je Heda proživljavala duboku emocionalnu krizu koju je pokušala prebroditi na krive načine. Trudila se zaboraviti na Šimu i osjećaje koji su je vezali za njega. Brojni dečki, stalni izlasci, opijanje i drogiranje te odluka o ulasku u automobil s pijanim vozačem doveli su je do tragične smrti.

6. 5. 2. Larina seksualnost

Heda je prilikom upisa u srednju školu upoznala Laru. One su se razlikovale u socijalnom statusu, izgledu i pogledu na seksualnost. Heda je bila dio ugledne i obrazovane obitelji čiji se pedigree prenosio generacijama, dok su Larini roditelji naglo postali bogataši. Isprva je Heda Laru smatrala čudakinjom, a kasnije su postale najbolje prijateljice. Lara je nosila *sidecut* i imala mali *piercing* u nosu. Ona je bila ta koja je najčešće prva pokretala teme o izgledu, ljubljenu i dečkima. Željela je imati zanosne obline poput Hede, posebice grudi, a to nije uspjela postići ni treniranjem ni *push-up* grudnjacima što ju je bacalo u očaj: „- Ne pretjeruj... ja bih sve dala da izgledam kao ti – uzdisala je Lara. – A tek cice!“ (Kugli 2015: 60). Lara je gimnaziju upisala zbog Marka, dečka koji joj se jako sviđao, ali koji ju nije primjećivao unatoč njezinim naporima. Njezin se pogled na seksualnost uvelike razlikovao od Hedina. Heda je smatrala da seks mora biti potaknut ljubavlju, dok je Lara taj čin svodila samo na tjelesnost. Lara je bila spremna spavati s bilo kime samo da pridobije pažnju Marka, dečka koji joj se zapravo sviđa. Unatoč Hedinom savjetu da još jednom razmisli o toj ideji, Lara je to ipak učinila. Spavala je s Tvrdim, no to se nije odvijalo onako kako je očekivala i na kraju je požalila:

- Daj reci, kak' je? – pucala je od znatiželje.

- Super... fakat super. *Feeling* je super, da! I nije tako strašno, ne boli... - nisam znala kako da joj opišem taj osjećaj.

- Blago tebi, ja sam u komi... glas joj je podrhtavao.

Pukla je i počela plakati. Ispričala mi je da je učinila glupost i spavala s Tvrdim. Taj ljubavnički izlet na kraju ipak nije ispao onako kako je zamišljala.

- Koja sam ja krava, zakaj sam to napravila? Koma, totalna pušiona. Nije bilo dobro. Boljelo me ko sam vrag, a tebe? Kak' to da tebe nije? Aaa, zakaj sam to napravila?“

Šutjela sam. Nisam znala što bih joj rekla. A onda je ipak izletjelo iz mene.

- Znaš, kad to napraviš s nekim koga voliš... onda je to nešto drugo. Drukčije...“ (Kugli 2015: 111)

Za razliku od Hede, čiji je prvi spolni odnos detaljno opisan i prikazan kao lijep i romantičan, o Larinom prvom spolnom odnosu doznajemo usputno iz njihova telefonskoga razgovora iz kojega je jasno da Lara nije imala nimalo lijepo ni romantično iskustvo.

Ovaj adolescentski roman daje uvid u život gimnazijalke Hede iz čije pripovijesti dobivamo uvid u adolescentsko seksualno ponašanje te saznajemo s kojim se problemima odrastanja adolescenti

susreću. Adolescentice žele biti privlačne suprotnom spolu pa se često opterećuju fizičkim izgledom. Žele biti vitke, ali i imati zanosne obline koje mogu istaknuti, a posebnu pozornost pridaju šminki i odjeći. U nemogućnosti kontroliranja seksualnih nagona mladići nerijetko dodiruju djevojke po njihovim intimnim dijelovima. Taj se tip seksualnog uznemiravanja bez odobrenja normalizira prikazivanjem takvih radnji kao uobičajenoga adolescentskog ponašanja koje ne nailazi ni na kakav otpor ili na neku vrstu institucionalnog sankcioniranja. U romanu nailazimo na eksplicitan opis teme koja je rijetka u hrvatskoj književnosti – ženske masturbacije. Iako je masturbiranje dugo bilo izbjegavana tema u javnome diskursu, u ovome romanu primjećujemo kako mu se u novije doba ipak počinje otvoreno pristupati, no među adolescentskom populacijom taj je tabu ipak spolno uvjetovan. Stid, a često i krivnju, koje adolescentice osjećaju zbog masturbiranja možemo povezati s općenito negativnom percepcijom seksualnog djelovanja, njegovog povezivanja s devijantnošću (posebice kada je riječ o adolescenticama), a djelomično i s utjecajem religija koje masturbaciju kao i svako seksualno djelovanje prije braka smatraju grijehom. Heda i Lara utjelovljuju dva različita pogleda na seksualni odnos – kao emocionalni čin koji treba biti potaknut ljubavlju i kao tjelesni čin. Njihovi su stavovi vidljivi i po prikazima njihovih prvih seksualnih iskustava. Hedin prvi spolni odnos detaljno je opisan i izričito romantiziran, dok za Larin prvi spolni odnos doznajemo usputno, iz telefonskog razgovora, a po njenoj reakciji zaključujemo da joj je to bilo loše iskustvo. Njihova prva seksualna iskustva simbolično su opisana i aspektom boli koju djevojke osjećaju prilikom prvoga spolnog odnosa. Heda bol gotovo da nije ni osjetila, dok je Laru jako boljelo. Iako su različiti, oba prikaza ipak stvaraju diskurs o neodgovornom seksualnom djelovanju adolescenata – Heda je imala nezaštićen spolni odnos, što u konačnici zasjenjuje romantičnost događaja, a Lara je stupila u odnos s mladićem kojega jedva poznaje. Uz adolescentsku seksualnost u kontroverzne teme koje se u ovom romanu obrađuju bez zadržke spadaju obiteljski problemi i konzumacija različitih opijata. Didaktičnost romana uočava se na više razina, a prikaz tragičnih posljedica neumjerene konzumacije opijata potaknuto izbjegavanjem i nerješavanjem ključnih problema jedna je od njih.

6. 6. Tomislav Zagoda: *Krizni put Gustava S.*

Adolescentski humoristični roman *Krizni put Gustava S.* Tomislava Zagode objavljen je 2016. godine i drugi je nastavak romana *Balada o Buginim gaćicama* istoga autora. Roman je pisan u

formi dnevnčkih zapisa čiji je autor ujedno i glavni lik, gimnazijalac i maturant Gustav Smolčić. Na samome početku djela Gustav svoju (seksualnu) mladost opisuje trima riječima: kriza, recesija i sublimacija. Kriza i recesija odnose se na njegove probleme u vezi s Bugom i na njegovu stagnaciju u pisanju romana, a sublimacija na preusmjeravanje seksualnih nagona na neseksualne radnje pa Gustav kaže da je „sublimacija drugo ime za hobi i umjetnost. Moj je hobi masturbacija, a moja umjetnost – književnost“ (Zagoda 2016: 5). Često opisuje zbivanja na Radionici kreativnog pisanja koju pohađa u želji da napiše sjajan roman, a uz to što često razmišlja o seksualnosti, Gustav dolazi u dodir s njezinim različitim aspektima.

6. 6. 1. Gustavova seksualna iskustva

Ljubav Gustava i Buge glavna je tematska okosnica romana. Buga je njegova fatalna djevojka, ekološka ljevičarka „čarobnih očiju boje lagune s turističkog postera“ (Zagoda 2016: 6). Ono što Gustav vidi kao glavni problem u njihovoj vezi jest činjenica da je Buga djevica, a zbog čega je on prisiljen sublimirati – masturbirati i pisati. Tek je nekoliko puta uspio rukom preći preko Mažino-linije (gumice na Buginim gaćicama), a da je želio više od toga primjećujemo u njegovom neuspješnom pokušaju da dođe do Buginih grudi:

„Dvoje mladih - Buga i ja - u ljubavnoj igri. Upravo joj nastojim izbaciti sisu iz košarice grudnjaka. Nevjerojatno kako banalne stvari mogu biti nezgodne. Moraš imati finu motoriku da bi iskoprcio sisu da je zagrižeš. I taman kad sam uspio, ona ju je spremila natrag u košaricu i nastavila o ornitološkom rezervatu Crna Mlaka. Dođe mi da se ubijem. Ili da postavim bombu u Zelenu akciju.“ (Zagoda 2016: 23)

Buga se pridružila Zelenoj akciji, a to je potom promijenilo njezine stavove i životni stil. Postala je ekološki osviještena te se počela drugačije odijevati i hraniti. Pronašla je nove hobije i družila se pretežito s istomišljenicima. Svoja je razmišljanja o potrebnim ekološkim pothvatima dijelila i s Gustavom, kojemu je to bilo zamorno slušati jer ga je više zanimalo njezino tijelo: „Suzdržavao sam se da ne počnem zijevati. Ne znam bih li je volio kad ne bi imala tako zanosno tijelo jer to što priča me stvarno ne zanima“ (Zagoda 2016: 26). Kada je ponovo pokušao preći Mažino-liniju, Buga je to spriječila govoreći mu o svojim maštanjima kako bi voljela izgubiti nevinost:

„Gugi, moram ti priznati da sam uvijek maštala o tome da izgubim nevinost s nekim primitivnim muškarcem koji je na civilizacijskom stupnju kromanjonca, s nekim Petkom, nekim crncem, Indijancem ili nekim iz Polinezije ili Oceanije. Premda sam neko vrijeme maštala i o

tome da izgubim nevinost s Gandhijem, ali kasnije sam shvatila da me on ne privlači toliko tjelesno koliko umno, a seks je ipak pitanje tijela, nije li tako?“ (Zagoda 2016: 37)

Gustav se nije mogao načuditi Bugi i njezinim razmišljanjima, no i dalje su se viđali i bili intimni:

„ ,Oh, Gugi, to što si rekao je tako seksi‘, uzdahnula je i počela me strasno ljubiti. ,Tako si drag‘, govorila je kao u nekom bunilu i uskoro me dirala dolje. ,I ti, i ti!‘ dahtao sam. ,Osjećam tvoje energetske polje – ono vrije!‘ kazala je dok nas je oboje tresla groznica ekstaze. ,I ja tvoje, ono bubri... bubri...‘ mrmljao sam sada već bezveze.

Nema smisla opisivati što je dalje bilo. Možda samo treba spomenuti da je Buga skinula rukavice“. (Zagoda 2016: 53)

Međutim, razlike u njihovim životnim stajalištima, odabiru društva i ambicijama doveli su do prekida njihove veze. Buga je zaključila da se njihova veza iscrpila, „da je došla svome kraju poput rijeke koja se ulijeva u more“ (Zagoda 2016: 67) i da se njihovo „energetsko polje potrošilo“ (Zagoda 2016: 67). Htjela je prekid prikazati kao njihovu zajedničku odluku, no Gustav je bio svjestan da je to bila isključivo njezina odluka, što ga je činilo tužnim i očajnim: „Suza mi je kapnula na origami pticu koju sam (nesvjesno) nježno gnječio u ruci. Definitivno, to nije bila zajednička odluka“ (Zagoda 2016: 69). Saznanje da je Buga pronašla novog dečka, Ernesta, Gustava je još više deprimiralo. Za školu više nije mario i počeo je nizati loše ocjene. Pokušao se ubiti predoziranje tabletama (od kojih je samo dobio probavne smetnje), a nakon konzumacije droge koju mu je podmetnula Eva izrezao je sve knjige u svojoj sobi, onesvijestio se i završio na psihijatrijskom odjelu u bolnici. Odlučio je privremeno obustaviti odlaske na Radionicu kreativnog pisanja, no nastavio je pisati roman, zbog čega je većinu vremena provodio u knjižnici. Tamo je radila Biserka Pavličević (Biba), knjižničarka od tridesetak godina koja ga je često pozivala na čajanku. U povodu njegova osamnaestoga rođendana Biba ga je pozvala k sebi na čašu crnog vina. Te su večeri vodili ljubav, a Gustavu je to bio prvi seksualni odnos:

„Bila je to večernja elegija, u kojoj smo ona i ja, svatko na svoj način, izražavali bol i žaljenje za nečim nedostižnim... sve dok iznenada nismo pali jedno drugome u zagrljaj i počeli se strastveno ljubiti pretvarajući elegiju u ditiramb koji slavi životne radosti. Bila je to eksplozija nezapamćene strasti koja je šiknula iz nas kao vreli mlaz iz gejjira. Naša su se tijela ispreplela poput hrvatskog pletera i zadnje čega se sjećam bile su Bibine riječi: ,Diraj me dolje. Diraj me...‘“ (Zagoda 2016: 108)

Gustav je nastavio dolaziti k Bibi, ali nije želio prespavati kod nje kako nitko ne bi naslutio što se između njih događa:

„Ja sam htio otići i ostaviti je samu da tuguje, ali ona me povukla u krevet i rekla da je ljubim posvuda. Nisam htio prespavati kod nje. To bi bilo stvarno previše. Navukao bih na sebe sumnju stare, a vjerojatno i Ele. Stoga sam se vraćao pustim noćnim ulicama (doživio sam šest orgazama, a za Bibu nisam siguran).“ (Zagoda 2016: 110)

Nije htio nikome pričati o svojem odnosu s Bibom. Sramio se što je to činio sa ženom koja je nekoliko godina starija od njega: „Stvarno ne bih volio da se dozna da sam nevinost izgubio sa ženom od tridesetak godina i to na prijestupni dan u godini – koji je ujedno i moj rođendan“ (Zagoda 2016: 111). Bez obzira na to, Gustav se nastavio viđati s Bibom i isprobavati seksualne vratolomije, seks-poze iz *Kama Sutra*:

„... nježno spustivši ruku na moje spolovilo koje se odmah ukrotilo kao čelična šipka. ,Najprije ćeš me uzeti u položaju slona, potom u povišenom misionarskom, a na kraju u dubokom položaju. Ne brini se, sve ću ti pokazati! Pogledaj!‘ rekla je Biba i potom pokazala crteže ljubavnih poza u *Kama Sutra*. Na kraju je kazala: ,Slobodno ejakuliraj u mene, imam dijafragmu.‘ “ (Zagoda 2016: 117)

„Više se ne sjećam poza u kojima smo Biba i ja vodili ljubav. Lotus, razdvajanje bambusa, položaj vrane, kliješta... Ljudi stvarno griješe kad misle da obične djevojke s cvikerima nisu maštovite.“ (Zagoda 2016: 134)

Gustav i Biba prekinuli su odnose nakon što se Bibin bivši dečko i zaručnik Ognjen vratio iz Norveške – i to kao žena imena Angelica Nicole. Ognjen je promijenio spol zbog Joshue, muškarca u kojeg se zaljubio na naftnoj platformi u Norveškoj. Međutim, Joshua je naknadno shvatio da ga privlače samo muškarci te su prekinuli. Angelica Nicole je zato pala u depresiju i utjehu potražila kod Bibe. Tada je Gustav shvatio da je ljubavna prepiska koju mu je Biba nedavno dala da pročita zapravo bila prepiska nje i njezinoga bivšeg zaručnika Ognjena, odnosno Angelice Nicole. Biba je još uvijek gajila osjećaje prema svojoj staroj ljubavi i bez puno razmišljanja prekinula vezu s Gustavom. Gustavu to nije zasmetalo i staloženo je prihvatio Bibinu odluku: „Uglavnom, Biba je beskrajno tolerantna osoba i želi biti uz Angelicu Nicole sada kada joj je najteže i zbog toga se naša veza mora prekinuti. Nisam se bunio. Sve sam mirno prihvatio i poželio sam Angelici Nicole da se što prije oporavi“ (Zagoda 2016: 135). Po Gustavovoj reakciji možemo zaključiti da je njegova veza s Bibom bila više tjelesne naravi,

traženje utjehe i neuspješan pokušaj da preboli Bugu, što kasnije potvrđuje i sam: „U mom slučaju to znači da sam jučer uistinu shvatio da sam se čitavo vrijeme zavaravao da mogu živjeti bez Buge, i da je cijela ta epizoda s Bibom bila drugo ime za očaj. Biba je draga žena. Ali ne osjećam prema njoj ništa“ (Zagoda 2016: 136). Nakon svega što mu se dogodilo, Gustav se osjećao usamljeno te je odlučio sve ispričati Silvestru. Na Silvestrov nagovor priključio se udruzi anarhista kako bi pokušao ponovo osvojiti Bugu. Nakon nekoliko mjeseci bivanja u udruzi, huliganstva i neodržavanja higijene Gustav je sreo Bugu u Maksimiru. Rekla mu je da više nije dio Zelene akcije, da je prekinula s Ernestom i da se vratila starom načinu života. Nedugo nakon toga i Gustav je napustio anarhiste jer se osjećao iskorišteno od strane vodećih članova i shvatio da nije anarhist u duši. Ubrzo su se on i Buga ponovo sreli ispred mesnice, a poljubac koji je uslijedio označio je pomirenje i obnovu njihove ljubavne veze. Posljednji dan škole, poznat kao *Norijada*, bio je popraćen sveopćim ludilom među maturantima, no Gustav i Buga odlučili su napustiti povorku. Otišli su do kuće Gustavova rođaka Tomice Habeka s kojim je Gustav cijele godine popravljao njegov stari automobil, renolček. Habek nije bio kod kuće i Gustav je iskoristio priliku da se renolčekom odveze s Bugom na Sljeme. Kada su našli skrovito mjesto, Gustav i Buga po prvi su put vodili ljubav:

„Manično smo skidali odjeću jedno s drugoga, gumbi su letjeli na sve strane kao sačma, dahtali smo poput davljenika. Renolčekova su se stakla ubrzo zamaglila... Nikad ne bih očekivao ovakav oganj strasti od Buge – kćeri dosadnog državnog činovnika! Nije se mogla suzdržati, više me je lizala nego ljubila, kao da sam sladoled na štapiću, a ne maturant-sisavac. Bilo je čarobno. Osjećao sam da ću se raspuknuti kao petarda. Bože, Buga je skinula ofucane traperice... Uskoro je bila posve gola (ostala joj je samo ogrlica na vratu), i kažiprstom me dozivala k sebi. *Baj-baj*, prokleta Mažino-linijo, nikad mi se nisi sviđala! Buga je rekla: ‚Dođi, Gugi! Razdjeviči me, ljubavi moja!‘ Počeo sam petljati i tražiti kondom, ali ona me prekinula i kazala: ‚Pusti sad to! Samo dođi!‘ Oh, nisam mogao vjerovati, drhtao sam od uzbuđenja. Trebalo mi je nekoliko minuta da prodrem u nju! Već sam mislio odustati od svega, činilo se nemoguće. No onda, igrom slučaja, naša su se tijela spojila poput dviju svemirskih sondi i kratko su vrijeme lebdjela kozmosom renolčeka. Buga je tiho stenjala, što je moj raspamećeni libido dovodilo do vrhunca koji sam silno želio odgoditi.“ (Zagoda 2016: 177-178)

Međutim, na renolčeku je bilo sve popravljeno osim ručne kočnice te su tijekom vođenja ljubavi sletjeli u jarak i znatno oštetili Habekov automobil. Zabrinut, Gustav je konstatirao kako će ga

Tomica ubiti, a Bugin odgovor popraćen smiješkom: „Nema veze, dušo, vrijedilo je!“ (Zagoda 2016: 179) dokazuje da joj je bez obzira na to prvi seksualni čin s Gustavom bilo pozitivno i nezaboravno iskustvo. Koliko je Gustav čeznuo za realizacijom ljubavi s Bugom, govori činjenica da je prestao sublimirati, odnosno da je prestao pisati dnevnik: „Naprosto više nisam osjećao potrebu za pisanjem, jer mi se više ništa nije činilo važnim. Moja je priča došla kraju onoga trena kada je probijena Mažino-linija.“ (Zagoda 2016: 180)

6. 6. 2. Seksualna iskustva Gustavovih prijatelja

Za razliku od Gustava, njegovi prijatelji Tedi i Eshil otvoreno su pričali o svojim seksualnim iskustvima. Tedi je Gustavov školski prijatelj koji se volio hvaliti seksualnim pothvatima kako bi se dokazao i stekao svojevrsan ugled fatalnog mladića. Odmah po povratku u školske klupe ispričao je prijateljima o svojim ljubavnim avanturama s ljetovanja:

„Rekao je da je ‚ševio jednu stariju Njemicu i jednu mladu Slovenku‘. I da je Njemica pohvalila njegovu tehniku, a da je Slovenka bila nevina pa su upropastili bijelu hotelsku plahtu koja je nakon njihova odnosa, zbog krvave fleke, izgledala kao japanska zastava.“ (Zagoda 2016: 8)

Gustav i Silvestar mu nisu vjerovali, a Silvestru je još naknadno ispričao i o svom prvom spolnom odnosu, što je Silvestar kasnije prenio Gustavu:

„I da je to bilo sa ženskom koja im je povremeno čistila stan. Da je on (Tedi) tada imao trinaest, a ona četrdeset. I da mu je nakon trećeg orgazma rekla da joj nikada nije bilo tako lijepo i da bi se voljela udati za njega jer je on najbolji ljubavnik u njezinu životu.“ (Zagoda 2016: 17)

Ispričao im je i o seksualnom odnosu s djevojkom iz frizerske škole:

„Jučer se Tedi pohvalio. Upoznao je neku žensku iz frizerske škole – pedikerski smjer. Navodno se njihova veza razvijala burno. Upoznali su se u petak. U subotu ju je već tako silovito ševio da su joj ispale ekstenzije iz kose, umjetne trepavice s kapaka i umjetni nokti sa svih prstiju. ‚Ono što je ostalo‘, rekao je Tedi ispuhujući dim cigarete kroz zube, ‚nije me više uopće seksualno privlačilo.‘“ (Zagoda 2016: 25)

Posljedice Tedijevog ponašanja očituju se kad mu Slovenka koju poznaje s ljetovanja, Špela, javlja da je postao otac. Isprva je htio promijeniti identitet kako ga nitko ne bi našao, ali na kraju ipak odlučuje preuzeti odgovornost za svoje postupke. Priznao je očinstvo te se odlučio oženiti Špelom.

Eshil je Gustavov prijatelj s Radionice kreativnog pisanja. On se također Gustavu pohvalio kako je izgubio nevinost:

„I potom je ispričao kako su ga roditelji odveli na *swingers party* k svojim prijateljima u Ptuj i da ga je ondje gospođa Slobodanka Ivanović odvela u spavaću sobu, prvo mu je pušila, a onda ju je divljački poševio. Pušeći pljugu nakon orgazma, gospođa Jovanović mu je rekla da ju je ugodno iznenadio i da će ga pohvaliti roditeljima. Da je *al peri* svom starom i njezinu mužu. „Ti buš veliki jebač“, komentirala je.“ (Zagoda 2016: 139)

Jedini Gustavov prijatelj bez seksualnog iskustva bio je Silvestar. Da je bio i ostao djevac, Gustav potvrđuje na kraju svojega dnevnika: „Što se tiče ljubavi, Silvestar je i nadalje djevac“ (Zagoda 2016: 181). S obzirom na to da je Gustav tu činjenicu smatrao važnom za napomenuti, možemo zaključiti da se seksualna aktivnost društveno vrednuje.

Cijeli je roman prožet seksualnim temama i humorističnim i eksplicitnim opisima adolescentskih seksualnih iskustava. Glavni lik Gustav okupiran je vlastitom seksualnošću i stalno razmišlja o vođenju ljubavi s Bugom. Nakon što su on i Buga prekinuli zbog različitih životnih stajališta, Gustav je utjehu pronašao u Bibi te s njom izgubio nevinost. Veza s Bibom bila je tjelesne naravi i nije uspjela Gustavu nadomjestiti gubitak Buge. Iako Gustav isprva Bugu promatra kao seksualni objekt, po njegovom emocionalnom stanju nakon prekida s Bugom te opširnim i emocionalno nabijenim opisima svakog susreta s Bugom, posebice onoga kad su prvi put vodili ljubav, ipak primjećujemo da Gustav istinski voli Bugu. Koliko je Gustav silno želio da njegova veza s Bugom napreduje u seksualnom aspektu, potvrđuje i činjenica da je prestao masturbirati i pisati dnevnik nakon tog događaja. Osim Gustavovih seksualnih iskustava u romanu se iznose i seksualna iskustva njegovih vršnjaka. Njima su seksualni pothvati bili sredstvo kojim su se nastojali dokazati vršnjacima te steći poželjan status atraktivnih i seksualno iskusnih mladića. U kontekstu prikazanih adolescentskih seksualnih iskustava u romanu se spominju brojni seksualni motivi poput masturbacije, kontracepcije, tinejdžerskog roditeljstva, transrodnosti, djevičanstva itd. Masturbacija se spominje u kontekstu zadovoljenja tjelesnih potreba, a koje Gustav nastoji postići seksualnim odnosom s djevojkom Bugom. Korištenje dijafragme jedan je od načina kontracepcije namijenjenog ženama kojeg rijetko pronalazimo u adolescentskoj književnosti, a koji u ovome romanu koristi Biba. Progovara se i o posljedicama nekorištenja kontracepcije – o neplaniranoj, tinejdžerskoj trudnoći, odnosno tinejdžerskom roditeljstvu koje je snašlo Tedija

zbog njegova neodgovornoga seksualnog ponašanja. Ono što bismo mogli smatrati novitetom u hrvatskoj adolescentskoj književnosti zasigurno je motiv transrodnosti koji se u romanu prikazuje kao relevantan aspekt seksualnosti o kojemu se sve više otvoreno govori u javnom diskursu, a ostvaruje se u liku Angelice Nicole koja je nekad bila muškarac. Humorističan ton i komičnost seksualnih prikaza ne uspijevaju u potpunosti zasjeniti sliku o nezrelim i spolno neodgovornim adolescentima koju tvori roman. Može se učiniti da humor čitatelje pokušava odvratiti od didaktičnog tona, no ono ipak jednim svojim dijelom čini upravo suprotno. Komičnost koja je u raskoraku s češće ozbiljnim tonom pisanja o spolnosti može privući adolescentsku čitateljsku publiku, približiti im tu tematiku te ih istovremeno poučiti moralnom i odgovornom seksualnom ponašanju.

7. Sličnosti i razlike u prikazima seksualnosti u odabranim djelima suvremene hrvatske adolescentske književnosti

Analizirana se djela mogu povezati na žanrovskoj i tematskoj razini. Svrstavamo ih u hrvatske adolescentske romane jer su im protagonisti adolescenti(ce) čije procese sazrijevanja i izgradnje identiteta pratimo. Poistovjećuju se s vršnjacima, jezik im je obilježen uporabom slenga i žargona, a za implicitnog čitatelja imaju adolescenta/adolescenticu. Iako se u djelima javlja više kontroverznih tema, seksualnost je ipak dominantna i čini tematsku okosnicu svih romana. Ono u čemu se romani razlikuju su kontekst i način prikazivanja seksualne tematike. Adolescentska se seksualnost u odabranim djelima prikazuje u kontekstima seksualnog zlostavljanja djevojaka/djevojčica (silovanja i pedofilije) te u kontekstu romantičnog događaja. *Ljubić po Marku* jednom rečenicom opisuje silovanje djevojke od strane poznatog joj mladića s kojim je u vezi. Djevojka je posljedično zatrudnjela, a potom odlučila pobaciti. *Pokušaj zaboraviti* eksplicitno prikazuje adolescentsku seksualnost na dva načina: prvo žrtva na temelju svojih sjećanja detaljno opisuje silovanje koje je proživjela od strane dvaju nepoznatih muškaraca u sklopu čega se ističu psihičke posljedice s kojima se nosi i važnost empatije njezine okoline, a potom seksualni odnos s partnerom vršnjakom opisuje kao lijep čin, ostvaraj emocija ljubavi. Prikazujući adolescentsku seksualnost u okviru obiteljske pedofilije *Kupit će ti tata koturaljke (mišljeno šapatom)* naglašava psihičku nestabilnost žrtve kao rezultat očeva višegodišnjega sustavnog zlostavljanja te korisnost psihičke rehabilitacije. *Obitelj Barić: strogo povjerljivo* također eksplicitno progovara o seksualnom zlostavljanju u obitelji za koje isprva nitko nije

znao, a nakon što su neki saznali, nisu reagirali na vrijeme kako bi spriječili nasilje, a u konačnici i samoubojstvo žrtve. *Nisam ti rekla...* adolescentsku seksualnost prikazuje kroz buđenje adolescentske seksualnosti. Protagonistica počinje upoznavati svoje tijelo, javljaju joj se seksualne misli i masturbira, a uskoro i svojevrijedno stupa u spolni odnos – zaljubljena, u romantičnom ambijentu, ali bez zaštite. *Krizni put Gustava S.* humoristično pristupa seksualnosti i njezinim različitim aspektima. Prijatelj glavnog lika postao je otac kao srednjoškolac, a protagonist, iako je znao za prijateljev slučaj, stupa u spolni odnos bez zaštite. Navedeni prikazi pridonose oblikovanju općedruštvene percepcije adolescenata kao o nezrelima u pogledu seksualnosti, spolno neodgovornima, ranjivima i osjetljivima te podložnima i ovisnima o odraslim autoritetima pri čemu im je potrebna fizička i emocionalna sigurnost vlastite obitelji. Zbog toga ni u jednom od romana ne izostaje upozoravajući ton i nadzor u smislu sadržavanja snažne moralno-didaktičke poruke za čitatelja adolescentske dobi. Ukazuje se na važnost sprječavanja nasilja, pružanju pomoći žrtvama nasilja, kontroliranja seksualnoga djelovanja i preuzimanja odgovornosti za svoje postupke.

8. Zaključak

Adolescentska je književnost proizašla iz polja dječje književnosti, ali, kao što je istaknuo Milan Crnković, adolescentsku književnost trebamo nastojati odvojiti od dječje i proučavati ju kao samostalnu književnu pojavu. Jedno je od prepoznatljivih obilježja adolescentske književnosti u novije doba tabu tematika koju u svojim djelima obrađuju suvremeni hrvatski autori, no u hrvatskim se znanstvenim radovima ono spominje tek usputno. Zasebno znanstveno istraživanje i proučavanje tabu tema u Hrvatskoj nije dobilo znatniju pozornost unatoč tome što su one oduvijek izazivale brojne rasprave u društvu i što su sve prisutnije u književnim djelima za mlade. Svijest o utjecaju književnosti na pojedinca i pitanje percepcije adolescentskoga čitateljstva dominantni su razlozi zbog kojih se djela s takvim i sličnim osjetljivim sadržajima često cenzuriraju. Kontroverzni se sadržaji najčešće opisuju ozbiljnim i strogim tonom u negativnim kontekstima s lošim posljedicama s ciljem da se mlade zaštiti i odvrti od potencijalnoga devijantnog ponašanja. Analizirani romani pokazuju da tabu teme poput seksualnosti nisu uvijek i isključivo stvar pojedinca, posebice ako je riječ o zlostavljanju, već da to pitanje zahvaća društvo u cjelini.

U suvremenim hrvatskim djelima za mlade adolescentska se seksualnost isprva prikazuje negativno, kao zlostavljanje i trauma s teškim posljedicama po žrtvu (pripadnicu ženskog spola koja snosi fizičke i psihičke posljedice zlostavljanja). Iako takvi prikazi dominiraju, ipak se nazire kretanje prema pozitivnom prikazivanju adolescentskih seksualnih iskustava, u ljepšim okolnostima, kao sastavnoga dijela odrastanja i realizacije ljubavi. Neovisno o kontekstima u kojima se seksualna tema pojavljuje, u romanima ne izostaju upozorenje i pouka, čime do izražaja primjetnije dolaze njihove odgojna i didaktična funkcija. Estetska i zabavna uloga u ovim djelima nisu toliko izražene, no tu ulogu književnosti ne smijemo zapostaviti. U mladih valja poticati kulturu čitanja u svrhu obrazovanja i pouke, ali i u svrhu otkrivanja novih svjetova i razvijanja mašte koja ne jenjava odrastanjem. Dobro i zlo, stvarnost i fikcija, znanje i užitek – sve je to u knjigama.

Literatura

adolescencija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=532> [posljednji pregled 28. kolovoza 2024.]

Buljan-Flander, G. i Kocijan-Hercigonja, D. (2003) *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*. Zagreb: Marko M. usluge d. o. o.

cenzura. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=11246> [posljednji pregled 28. kolovoza 2024.]

Crnković, M. (1982) *Dječja književnost: priručnik za studente i nastavnike*. 7. izd. Zagreb: Školska knjiga.

Crnković, M. (1997) Neki problemi i zadaće znanstvenog istraživanja i promocije dječje književnosti u Hrvatskoj danas. U: Javor, R. (ur.) *Dječja knjiga u Hrvatskoj danas: teme i problemi*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, str. 7–16.

Cvitković Đone, N. (2016) *Cenzura knjiga za djecu i mlade kroz povijest*. Diplomski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru. Dostupno na: <https://dabar.srce.hr/islandora/object/unizd%3A303> [posljednji pregled: 28. kolovoza 2024.]

Čimbur, P. (1990) *Ljubić po Marku*. Zagreb: Znanje.

Flaker, A. (1983) *Proza u trapericama*. 2. prošireno izd. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber

Gavran, M. (1996) *Pokušaj zaboraviti*. Zagreb: Znanje.

Hameršak, M. i Zima, D. (2015) *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d. o. o.

Hranjec, S. (1998) *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje.

Kugli, R. (2015) *Nisam ti rekla...* Zagreb: Hrvatsko društvo književnika za djecu i mlade.

Lavrenčić Vrabec, D. (2002) Bol odrastanja: droge, seks i... U: Javor, R. (ur.) *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, str. 7–22.

Lewis, M. A. i Durand, E. S. (2014) *Sexuality as Risk and Resistance in Young Adult Literature*. U: Hill, C. (ur.) *The Critical Merits of Young Adult Literature: Coming of Age*. New York: Routledge

Lovrić Kralj, S. i Majhut, B. (2020) *Oko hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Majhut, B. (2008) *Periodizacija hrvatske dječje književnosti i književnosti za mladež od 1919*. Zagreb: Matica hrvatska. Dostupno na: <https://www.matica.hr/kolo/309/periodizacija-hrvatske-djecje-knjizevnosti-i-knjizevnosti-za-mladez-od-1919-20527/> [posljednji pregled: 28. kolovoza 2024.]

Majhut, B. (2005) *Pustolov, siročić i dječja družba*. Zagreb: FF press

Rundek, M. (2006) *Kupit će ti tata koturaljke: mišljeno šapatom*. Zagreb: Nova knjiga Rast.

Saksida, I. (2002) Nešto nečuveno: tabu teme u slovenskoj dječjoj poeziji od narodne pjesme do današnjih dana. U: Javor, R. (ur.) *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, str. 45–65.

Solar, M. (2005) Priroda književnosti i proučavanje književnosti: Naziv i pojam književnosti. U: Vučić, M. (ur.) *Teorija književnosti*. 20. izd. Zagreb: Školska knjiga, str. 9–12.

Šajatović, I. (2011) *Obitelj Barić: strogo povjerljivo*. Zagreb: Naklada Semafora.

tabu. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60129> [posljednji pregled: 28. kolovoza 2024.]

Težak, D. (1998) Tematske smjernice u svjetskoj književnosti za mladež. U: Javor, R. (ur.) *Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu i mladež*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, str. 10–14.

Težak, D. (2008) *Dvije spisateljice romana za mlade odrasle*. Zagreb: Matica hrvatska. Dostupno na: <https://www.matica.hr/kolo/309/dvije-spisateljice-romana-za-mlade-odrasle-20529/> [posljednji pregled: 28. kolovoza 2024.]

Trites, R. S. (2000) *Disturbing the Universe: Power and Repression in Adolescent Literature*. Iowa city: University of Iowa Press.

Turčinec, Z. (2000) Izdavači/nakladnici u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. *Časopis za suvremenu povijest*, 32 (1), str. 51–71. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/207127> [posljednji pregled: 28. kolovoza 2024.]

Zagoda, T. (2016) *Krizni put Gustava S.* Zagreb: Znanje.

Zalar, I. (1978) *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Zima, D. (2008) *Adolescentski roman u hrvatskoj književnosti do početka 2000. godine*. Zagreb: Matica hrvatska. Dostupno na: <https://www.matica.hr/kolo/309/adolescentski-roman-u-hrvatskoj-knjizevnosti-do-pocetka-2000-godine-20528/> [posljednji pregled: 28. kolovoza 2024.]

Zima, D. (2011) Adolescentski roman. U: *Kraći ljudi: povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga, str. 337–358.

Sažetak

U ovom diplomskom radu obrađuje se tema seksualnosti u suvremenoj hrvatskoj adolescentskoj književnosti. Na početku rada iznose se definicije dječje književnosti i opisuje problematika adolescentske književnosti s obzirom na terminologiju, njezine karakteristike i nekonzistentnu predodžbu o adolescentima te se razmatra odnos društvene kontrole i književnosti za mlade. Progovara se o tabu temama i njihovoj prisutnosti u adolescentskim književnim djelima s naglaskom na temu seksualnosti. Iznose se i analiziraju prikazi mladenačke seksualnosti u odabranim djelima suvremene hrvatske adolescentske književnosti, a to su: *Ljubić po Marku Pere Čimbura*, *Pokušaj zaboraviti* Mire Gavrana, *Kupit će ti tata koturaljke (mišljeno šapatom)* Melite Rundek, *Obitelj Barić: strogo povjerljivo* Ivone Šajatović, *Nisam ti rekla...* Rosie Kugli i *Krizni put* Gustava S. Tomislava Zagode. Na temelju iznesenih prikaza određuje se razvoj prikazivanja adolescentske seksualnosti u suvremenoj hrvatskoj adolescentskoj književnosti i donosi relevantan zaključak korištenjem znanstvene literature.

Ključne riječi: dječja književnost, suvremena hrvatska adolescentska književnost, tabu-teme, seksualnost

Summary

This thesis analyzes the topic of sexuality in contemporary Croatian adolescent literature. The paper begins by providing definitions of children's literature and discussing the issues surrounding adolescent literature, particularly in terms of terminology, its characteristics, and the inconsistent perceptions of adolescents. It also examines the relationship between social control and literature for young readers. The discussion extends to taboo topics and their presence in adolescent literary works, with a particular focus on the theme of sexuality. The portrayal of adolescent sexuality in selected works of contemporary Croatian adolescent literature is presented and analyzed, including *Ljubić po Marku* by Pero Čimbur, *Pokušaj zaboraviti* by Miro Gavran, *Kupit će ti tata koturaljke (mišljeno šapatom)* by Melita Rundek, *Obitelj Barić: strogo povjerljivo* by Ivona Šajatović, *Nisam ti rekla...* by Rosie Kugli, and *Krizni put Gustava S.* by Tomislav Zagoda. Based on these portrayals, the development of representations of adolescent sexuality in contemporary Croatian adolescent literature is evaluated, and relevant conclusions are drawn using academic literature.

Key words: children's literature, contemporary Croatian adolescent literature, taboo topics, sexuality